

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

Uppsats 15hp

VT 2012

Läraryrket

Välgörenhet och individens välfärdsansvar

Välgörenhetsbegreppet i välfärdsstatens
förändring

Författare

Jonna Tingström

Handledare

Peter Gustavsson

Examinator

Sinikka Neuhaus

Charity and individual welfare responsibilities

- The concept of charity in the change of the welfare state

Abstract

Studiens syfte är att genomföra en ideologiskritisk analys av välgörenhetsbegreppet i det senmoderna samhällets välfärdsförändring. I utförandet av detta har välgörenheten som teori och praktik skisserats upp med hjälp av teorier om det senmoderna samhället. Teorin har använts som ett ideologikritiskt verktyg i studiet av det offentliga samtalet kring välgörenhet. Ett offentligt samtal som i studien innefattas av massmedialt men också politiskt material. Studiens resultat visar på en samhälls- och välfärdsförändring som fått till följd att välgörenhetsbegreppet liberaliserats och instrumentaliserats. Ett utökat fokus på välgörenhet kan i studien ses som ett kännetecken för det senmoderna samhället och den medföljande ansvarsförskjutningen av välfärden.

Ämnesord:

Ideologikritik, kritisk samhällsteori, välfärd, välgörenhet.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	4
1.1 Syfte	8
2 Bakgrund	9
2.1 Socialpolitik och välgörenhet	9
2.2 Den politiska välfärdsstaten	11
2.3 Civilsamhället.....	13
2.4 Välgörenhet som teori och praktik	15
2.4.1 Trygghet i dialektiken mellan det lokala och globala.....	16
2.4.2 Det mänskliga handlandet	19
2.4.3 Det egna livets planer	22
2.4.4 Flexibilitet och individuella lösningar	25
3 Metod	28
3.1 Metodval.....	28
3.2 Urval och material	30
3.3 Genomförande av kritisk ideologianalys.....	30
4 Resultat och analys.....	32
4.1 Civilsamhället.....	32
4.1.1 Civilsamhället i en globaliserad värld	35
4.1.2 Civilsamhället och de avdragsgilla gåvornas betydelse	35
4.1.3 Civilsamhället som grund för välgörenhetsbegreppet	36
4.2 Livspolitik.....	37
4.2.1 Livspolitikerna understödjer välgörenheten	40
4.3 Reflexivitet	40
4.3.1 När verkligheten består av det synbara.....	42
4.4 Individualisering.....	42
4.4.1 Motsättningen mellan individualisering och ett starkt civilsamhälle	45
4.5 Konsumtionssamhället	46
4.6 Erkännande.....	47
4.7 Ontologisk trygghet.....	49
4.8 Urbäddning och dialektiken mellan det lokala och globala	50
5 Avslutande analys.....	52
Litteraturförteckning	55

1 Inledning

Det är svårt att skriva historia om det som pågår men kanske går det att finna några kännetecken som visar på samhället idag och dess förändring. Något som kan fungera som kännetecken för dagens samhälle är ett utökat fokus på välgörenhet. Välgörenheten ökar i Sverige och vi ger allt mer pengar till ideella organisationer, detta samtidigt som en allt större del av samhällets trygghetssystem läggs över på frivilligorganisationernas välgörenhet. Välgörenhetens centrala roll i dagens samhälle är ett uttryck för en samhällsförändring. I välfärdsstaten fanns inte ett språk för välgörenheten utan istället låg välfärdsstatens värderingar långt ifrån välgörenheten och den betydelse konceptet fått idag. Välgörenheten vars betydelse förändras i takt med välfärdsstatens förändring.

Välfärdsstaten har fungerat som en ideologisk gemenskap och är ett samhälle som arbetar för att samhällets välfärd ska komma alla till del. I detta finns det en gemenskap, ett kollektivt gemensamt ansvarstagande, och en tanke om att det jag gör också kommer andra till gagn men också att vad andra gör främjar mig. Välfärdsstatens grund utgörs därmed av tanken om ett rättvist samhälle som skapas genom en kollektiv kraft. Rothstein pekar på att kritiken mot välfärdsstaten har kommit från både nyliberalt håll, som har pläderat för dess resursineffektivitet, men också från ett konservativt läger som menar att välfärdsstaten fråntar människan hennes eget ansvar. Konflikten mellan att använda kollektivets kapacitet för att hjälpa den enskilde medborgaren och önskan om att värna samma medborgare från övermakt från kollektivets sida består av en välutvecklad debatt (Rothstein 2001:57-58). Det vi kan se idag är en omvandling av välfärdsstaten och detta som en följd av en samhällsförändring och individualisering som mer och mer fråntar kollektivet ansvaret för tryggheten. Det kollektiva ansvaret blir mer och mer personligt.

Adrienne Sörbom menar att de individuella politiska handlingarnas tyngd är mindre än de kraftfulla kollektiva handlingarna. Aktiviteter på individbasis kan påskynda förändring men det är inte förrän organiseringen sker kollektivt som förändring kan ske. Detta leder till att individuella handlingar endast kan ses som ett komplement till, och inte konkurrera med, det kollektiva handlandet. Det individualiserade handlandet sätter idag det kollektivt organiserade handlandet under konkurrens, vilket enligt Sörbom kan leda till att makten sprids men också en risk för förlorad makt för de samhällsgrupper som har mest att vinna på ett kollektivt organiserat handlande (Sörbom 2002:212-213).

Ordet solidaritet, kommer från franskan och har sin bakgrund i latinets ”solidus”, som betyder gedigen, fast eller odelad. Ett solidariskt ansvar kommer till uttryck i devisen: ”En för alla, alla för en” (Liedman 2000:15). Ordet solidaritet har idag, i det senmoderna Sverige, kommit att bli föremål för konkurrens. Detta tyder på att det bakom ordet döljer sig något, att det finns olika dolda uppfattningar och verkligheten blir på detta vis något som göms i det fördolda. Där det finns något dolt finns det också ett intresse av en upptäckt och det är också häri det skapas en ambition av att klargöra och rensa i det som uppfattas som verkligheten. Hur kan det konkurreras om ett begrepp om betydelsen är given? Svaret är att betydelsen aldrig är given.

Det finns i begrepp och användningen utav dem en förenlighet med samtidens samhälle. Begreppet skapas och används i en kontext som i sin tur skapar ny innebörd och betydelse för begreppet. Anthony Giddens (1999) menar att det inte längre är materiella förutsättningar utan istället bättre livskvalitet som framförallt önskas av västvärldens medborgare. Livskvalitet med betydelsen av möjlighet till självförverkligande. Varje liten punkt på jordklotet binds i globaliseringens tidevarv samman till en stor och denna helhet ger nu andra förutsättningar att anpassa sig till. Den gamla formen av kollektivistisk solidaritet ersätts av en nyare, individualistisk, art. Vad leder detta till för vårt ansvarstagande och för välgöreheten som koncept i det senmoderna Sverige? I en värld där människor alltmer framträder som individer försvåras möjligheterna för ett kollektivt gemensamt ansvarstagande. I den undflyende samtiden finns en vilja till flexibilitet och valmöjligheter och därmed får moralen en roll som ensam aktör. En ensam aktör som verkar på en spelplan bland andra ensamma aktörer som strider för sina intressen.

Välgöreheten, som förutsätter en känslomässig inlevelse och enskilda beslut, kommer i denna studie att analyseras som ett begrepp i det senmoderna Sverige. Vilken verklighet ligger bakom begreppet och hur ser kopplingarna ut till samtida kontext? Är det så att det med samhällsförändringen har skett en förändring av välfärden som varit något som stöpts om till privata projekt till att istället bli privata projekt, i form av exempelvis välgörehet, som stöps om till välfärd?

Det politiska engagemanget har enligt Sörbom idag blivit mer undflyende och ambivalent, det finns där men samtidigt inte (2005:9). Det sker i vår vardag en ständig politisk aktivitet, detta då vi källsorterar, köper KRAV-märkt och skänker pengar till behövande. Handlingarna är

politiskt medvetna och vardagslivet har blivit en politisk arena när engagemanget tar sig andra former än tidigare. Det enskilda jaget är på detta vis ständigt medverkande i samhällsskapandet, detta som en följd av en politisk individualisering. Framtiden är mer öppen än förr och det är upp till var och en att göra val i sitt liv som blivit till ett projekt (Sörbom 2005). Men vad är det som påverkar vilka val vi gör och därmed vilket samhälle människan bidrar till att skapa i det senmoderna Sverige?

Det nya samhället framställs i denna uppsats med hjälp av tre teoretikers presentation av det senmoderna samhället, nämligen Anthony Giddens, Zygmunt Bauman och Axel Honneth. De nämnda teoretikerna visar på en samhällsutveckling som har lett fram till det senmoderna eller, som Bauman benämner det, postmoderna samhälle vi lever i idag. Detta är ett samhälle som Giddens beskriver som en kraft som far fram och som för människan är svår att stoppa (1996:131). Bauman som beskriver postmodernitetens individualisering visar i likhet med Giddens på ett öde som för människan inte förefaller som en valmöjlighet utan som en tvingande kraft (2002:62). Detta framstår som något givet i ett samhälle där förövrigt individens val alltmer hamnar i fokus. Bauman (2002:171ff) ser en framväxande identitetsdiskurs och en förskjutning från att identiteten varit något givet till att bli en uppgift och projekt för aktörerna själva. Dilemmat i detta består enligt Bauman i vilken identitet man ska välja och ännu en gång står individens val i fokus. Det finns, enligt Honneth, i utvecklingen av relationen till sig själv och andra ett starkt behov av erkännande. Bekräftelsen gör oss till individer, detta då erkännandet utvecklar oss som människor och på så vis blir en viktig del av självförverkligandet. Det finns med andra ord interna band mellan individualisering och erkännande, detta då erkännandet har en viktig roll i utformningen av vår identitet och värderingar och attityder blir därmed mer individualistiskt inriktade (Honneth 2003). Med individualiseringen har grunderna för erkännande förändrats och det erkännande som tidigare erövrats i relationen till staten grundar sig nu istället i relationen till den konkreta andre och välgöreheten kan i detta sammanhang bidra till ett moraliskt erkännande.

I samhället har det skett en avtraditionalisering som lett till att identitet och det egna livet tycks mindre givna och mer öppna för val. Vardagslivet som helhet avtraditionaliseras i det moderna, västerländska, samhället och individen tvingas aktivt att ställa sig frågan ”hur ska jag leva?”. Traditionen omvandlas från att vara något ofreflekterat och kollektivt till att bli ett noga övervägt ställningstagande och traditionerna upprätthålls på detta vis inte genom att

upplevas som självklara utan istället på ett icke-traditionellt sätt genom att man väljer att följa dem. Dock sker inte denna reflektion endast på individuellt plan utan det finns ständigt något som påverkar oss i våra val. Denna reflexivitet beskriver Giddens som en ökande användning av kunskap i organiseringen av det personliga livet och i projektet att finna vem man ska vara och hur man ska leva (Giddens 1999). Giddens (1999) beskriver en politik om just dessa val, något han benämner som livspolitik. Livspolitik, som är en följd av den ökande individualiseringen, förutsätter en viss nivå av emancipation men är inte direkt inriktad på de villkor som befriar oss och ger oss valmöjligheter utan är istället en politik om just val. Detta är livsbeslut som enligt Giddens påverkar självidentiteten och skapandet av densamma. Besluten kan, som Sörbom (2002) påpekat, vara att skänka pengar till behövande. Ett givande av välgörenhet som blir ett ideologiskt ställningstagande med anledning av begreppets dolda verklighet som studien analyserar. Genom livspolitik formuleras frågan om hur jag vill leva mitt liv satt i relation till det övriga samhället, både lokalt och globalt. Globalisering handlar enligt Giddens (1999:32) om att närvaro och frånvaro genomkorsar varandra och med anledning av detta sammanflätas relationer på avstånd med lokala kontexter och med andra ord vidgas relationer i tid och rum. Vidare menar han att detta leder till att ingen kan hoppa av de omvandlingar som moderniteten skapar och utvecklingen av förbindelsen mellan det lokala och globala har bidragit till djupgående omvandlingar av vardagslivets karaktär. Den pågående samhällsförändring och individualisering, som vi inte kan hindra, är den kontext som studien utgår från.

Det går att se möjligheter men också faror med hur världen utvecklas och hur framtiden ter sig. Den som står ensam kan lättare ta chanser men den som står ensam får också handskas själv med sina problem. Nuet innehåller önsknings som är snabbt övergående, detta med anledning av att nuet är svårt att greppa och framtiden blir på detta vis ett senare projekt. Vad som händer för stunden och de uppenbara problem vi ser i vardagen är det som först måste bemötas och bemästras. Hela tiden finns det något som ter sig som akut men vad det är varierar. Fokus ligger i samtiden på det aktuella, det som uppenbara sig framför oss och det som jag som individ kan göra något åt. Här framträder välgörenheten som en möjlighet till att bidra och göra något för den konkreta andre som också står ensam med sina problem. I denna handling skapas min självrelation och min identitet och det krävs här inget samarbete för den enskilda. Varaktigheten får på det senmoderna samhällets löparbana se sig omsprungen av episodernas kraft. Den ögonblickliga upplevelsen är det som formar våra värderingar och prioriteringar men också det som gör långsiktigheten till något icke greppbart. Löparbanan

och dess streckade linjer får här symbolisera individualiseringen och den ensamma tävlan och kamp som livet i det senmoderna samhället består av. I denna studie ställs välgörenhetens icke-vara i välfärdssamhället mot det senmoderna Sveriges fokus på civilsamhället och dess beståndsdelar, exempelvis välgörenhet.

I välfärdsstatens förändring kan viktiga och avgörande frågor ställas. Föregår individen samhället eller är det tvärtom? Enligt Liedman (2000:72) har föreställningen att individen föregår samhället kommit att dominera debatten under de senaste årtiondena och därmed har också kampen för det civila samhället stärkts. Detta har legat till grund för ett utökat fokus på de mänskliga rättigheterna, vilket också Bauman (2002) poängterar när han visar på en förskjutning från det rättvisa samhället till ett samhälle med mänskliga rättigheter där individens val och lycka är det centrala. Värderingar styr våra handlingar och besluten vi fattar. Välgörenheten kan här förstås som ett sådant val, som med sin ideologiska grund påverkar fördelningspolitiken och maktens lokalisering och därmed också utformningen av den välfärd som ses som ett demokratiskt ideal och en social rättighet.

1.1 Syfte

Studiens syfte är att göra en ideologikritisk analys av välgörenhetsbegreppet i det senmoderna Sverige. På detta vis sätts begreppet in i en verklighet och kontext som avgör dess betydelse och utformning. Genom den ideologikritiska analysen kommer denna verklighet att framställas och därmed föranleds frågor angående ansvarstagandets utformning i det förändrade samhället.

Framträdande verklighet och underliggande ideologi kommer att analyseras efter det att studiens bakgrund och välgörenhetens teoretiska hemvist presenterats. Efter en inledande historisk bakgrund av socialpolitiken, välgörenheten, välfärdsstaten och civilsamhället tar ett kapitel om välgörenheten som teori och praktik vid. Därefter följer ett kapitel som behandlar studiens valda metod, en ideologikritisk analys. Studiens resultat och analys presenteras med hjälp av en struktur som består av teoretiska begrepp som sedan sätts i ett större sammanhang i studiens avslutande analys.

2 Bakgrund

2.1 Socialpolitik och välgörenhet

Termen socialpolitik används för att beteckna det som staten gör för att tillförsäkra de enskilda människorna uthärdliga levnadsförhållanden och socialpolitiken fungerar på så sätt som ett förebyggande av sociala problem. Socialpolitikens mål består därmed i att säkra medborgarnas välfärd. Socialpolitiken kostar, liksom all statlig verksamhet, pengar som kräver att medborgarna betalar skatter och avgifter (Elmér et al. 2000:11-12). Det går inte att finna socialpolitik i någon större skala före den industriella revolutionen. På det sociala området fanns tidigare istället en lagstiftning som reglerade enskild och kyrklig hjälpverksamhet och den äldsta och mest kända av den förindustriella sociala verksamheten byggde framförallt på den judisk-kristna välgörenheten. Denna typ av social verksamhet skiljer sig från den nutida socialpolitiken men det är samtidigt den som har lagt grunden för stora delar av den nutida socialpolitiken i form av sjukvård, socialvård och socialhjälp. Det som tidigare motiverade välgörenheten var givarens behov av att göra goda gärningar för att nå syndaförlåtelse och detta organiserades främst genom kyrkorna. Efter reformationen övertogs i stor mån kyrkans förpliktelser av staten, vilket ledde till en omedelbar nedrustning men därefter ett återuppbyggande av social verksamhet (Elmér et al. 2000:263-264).

Faktorerna bakom den moderna socialpolitikens genombrott och utbredning under industrialiseringsprocessen kan ses ur olika perspektiv. Det som kan betonas är ekonomiska, politiska eller ideologiska faktorer. Det uppstod under industrialiseringen en penninghushållning och det låg i produktionens intresse att så många som möjligt var eller gjordes arbetsförmögna. Socialpolitiken användes även som ett medel för att dämpa revolutionsrisken, vilket var extra tydligt i Bismarcks Tyskland där industriarbetare i tidigt stadium fick ta del av olika former av försäkringar. När den katolska kyrkans lära var den härskande ideologin betonades välgörenhetens betydelse för givarna, vilket senare kom att ersättas av en socialpolitisk ordning som uppkom som en protest mot industrialiseringens avigsidor (Elmér et al. 2000:265ff).

Lars Trädgårdh och Johan Vamstad (2009:13) visar på att det svenska systemet bestående av en syntes mellan individualistiska och sociala värderingar, med ett utbrett socialt trygghetssystem, har främjat det individuella oberoendet från familj, samfund men också från

privat välgörenhet. I Sverige är gåvans moraliska ställning komplex. Detta eftersom välgörenhet förknippas med en ojämlig maktrelation och ett personligt beroende som kan te sig förödmjukande (Trädgård & Vamstad 2009:18). Detta påstående behandlar främst mottagandet men också givandet går det att säga någonting om. En amerikansk forskare har kallat motivet till givande för *warm-glow giving*. Detta kan motivera människor att ge pengar till välgörenhet och teorins bakomliggande tanke är att individen motiveras av en genuin omtanke om ändamålet men också av att han eller hon mår bra av att ge. En del människor skänker pengar av rent egoistiska skäl, att de mår bra av det, andra skänker pengar av altruistiska skäl, att det finns ett genuint intresse av det som välgörenheten används till men ofta är motiven en blandning av nämnda möjligheter (Andreoni i Breman 2008:16).

Begreppet välgörenhet är nära besläktat med begreppet filantropi men det finns enligt Förhammar (2000:24) vissa forskare som pläderat för vikten av att hålla isär dessa begrepp. Med hänvisning till Qvarsell visar Förhammar på en betydelse av begreppet välgörenhet som något som tar sig uttryck i tillfälliga insamlingar för konkreta ändamål. Detta medan filantropin mer är organiserad efter långsiktiga försök att lösa sociala problem. Detta synsätt överensstämmer med den franske sociologen Jacques Donzelots distinktioner (1997:66):

In general, philanthropy differed from charity in the choice of its objects, based on this concern for pragmatism: advice instead of gifts, because it cost nothing; assistance to children rather than to old people, and to women rather than men, because such a policy would pay off, in the long run at least, by averting a future expense. Charity was alien to this kind of investment: it could only be kindled by the fires of extreme misery, by the sight of spectacular suffering, and then only for the feeling of inflated importance accruing to the giver through the immediate solace his charity brought to the sufferer.

Medan filantropin verkar i ett förebyggande syfte tar välgörenheten sig an akuta situationer och verkar för stunden utan tanke på framtidens följder. Medan välgörenheten drivs av en synlig misär drivs filantropin av tanken om investering. I begreppsparet står dessutom, enligt Donzelot, gåvor mot råd men det finns också en divergens i hur mottagaren avgörs. I detta fall står välgörenheten för det reservationslösa givandet till vem som än är i behov av detsamma medan det bakom filantropin finns en framtidsplan (Donzelot 1997).

Liedman (2000:91) menar att det alltid har funnits fattiga men att fattigdomen skiftar ansikte. När Europa stod inför industrialiseringen blev inte folk generellt mer utblottade än tidigare men en ny typ av fattigdom utvecklades. Denna fattigdom hängde samman med de periodiska kriser som satte flertalet utan jobb men den kunde också komma till synes under mer normala förhållande. Arbetaren var maktlös inför kapitalisten och välfärdssystemet skapades som en ny form av skydd och detta välfärdssystem befinner sig idag under attack. Detta belyses ytterligare under rubriken 2.2 *Den politiska välfärdsstaten*. Systemet ter sig för kostsamt och de som tidigare fått dess hjälp förpassas nu till självhjälp. I de länder som aldrig byggde upp ett välfärdssystem och som nu dras in i den globaliserade ekonomins karusell drabbar fattigdomen nationellt. Den globaliserade fattigdomen inbjuder till välgörenhet och den nya gränslösa världens välgörenhet bygger på kontraster i och med att den rike ger till den obotligt fattige (a.a.).

2.2 Den politiska välfärdsstaten

En utbyggd statsapparat som sörjer för att alla medborgare har någon slags grundläggande ekonomisk trygghet samt tillgång till tjänster såsom skola, sjukvård och äldreomsorg, detta genom ett system av transfereringar och tjänster. Så definierar Rothstein (2001:49) begreppet välfärdsstat. Han beskriver en utveckling av västerländska välfärdsstater som med sina komplexa system av transfereringar och social tjänsteproduktion växte sig starka under efterkrigstiden. I Sverige skedde uppbyggnaden av välfärdsstaten under ett relativt brett samförstånd men under 1980-talet ökade motsättningarna och välfärdsstatens utformning och framtid kom att sättas under debatt. Som en anledning till detta ser Rothstein de begränsade offentliga resurserna efter oljekrisen 1973. Värdet av en välfärdsstat urholkades och den politiska enighet som tidigare gjort sig gällande var nu mer begränsad. Statens praktiska förmåga att möta medborgarnas behov av trygghet och sociala tjänster ifrågasattes och kritiken mot välfärdsstaten var under 1980-talet mångskiftande. Huvuddragen i kritiken mot välfärdsstaten beskriver Rothstein dels som att välfärdsstaten sågs som ekonomiskt ineffektiv men också att den var maktfullkomlig och byråkratisk. Välfärdsstaten sågs som något som kränkte medborgarnas rätt till självbestämmande i frågor som rör deras sociala välfärd (Rothstein 2001:49). Denna tidsperiod innefattas också av ökat fokus på det civila samhället, något som nedan kommer beröras under rubriken 2.3 *Civilsamhället*.

Rothstein (2001:50) visar att ett vanligt svar på frågan om hur legitimitet skapas för en organisationsform handlar om dess effektivitet. Brist på legitimitet kan ha sin bakgrund i en uppfattning om organisationen som ineffektiv och Rothstein pekar på många olika politiska läger som hävdar välfärdsstaten vara en omöjlig ekonomisk konstruktion då den i längden är oförenlig med en väl fungerande marknadsekonomi. De kritiker som har debatterat välfärdsstaten utifrån en marknadsliberal teori fick under de följande decennierna störst genomslag. En debatt som enligt Rothstein senare har visat sig hysa onödiga farhågor om både marknadens och statens instabilitet. Enligt den klassiska nationalekonomins tankegångar, med hänvisning till Adam Smith, störs marknadens funktionssätt av statlig inblandning. Detta är en teori som fortfarande dominerar den nationalekonomiska vetenskapen och vars grundsten är att staten inte har potential att lika effektivt som marknaden styra resurserna till de ställen där de kan skapa mest välfärd (a.a.). Enligt den idag dominerande neoklassiska nationalekonomin är staten en mindre lämplig producent av varor och tjänster än marknaden (Granqvist i Rothstein 2001:51).

Enligt den nationalekonomiska vetenskapen anses kollektiva nyttigheter ge upphov till marknadsmisslyckanden. Denna typ av varor eller tjänster utmärks av icke-exkluderbarhet och att konsumtion av varan ger externa effekter. Detta innebär att om varan finns tillgänglig kan man inte hindra någon annan från att konsumera den och det kan inte heller sättas ett pris på varan eftersom tillgången är fri och efterfrågan ej regleras av betalningsvilja. Externa effekter sätter marknadens prismekanismer ur spel eftersom de kan leda till att människor fritt får åtnjuta en tjänst eller att kostnader uppstår som inte vägs in i tjänstens pris. Enligt Savas kan sociala tjänster ej räknas till kollektiva nyttigheter eftersom de inte uppfyller icke-exkluderbarhetskriteriet (i Rothstein 2001:52). Dock pekar Rothstein i ett eget exempel på att det kan finnas argument för att räkna in välfärdstjänster inom begreppet kollektiva nyttigheter. Detta till exempel då en medborgares underlåtenhet att söka sjukvårdstjänster kan leda till kostnader och lidande för andra. Detta visar på att stora delar av välfärdsstaten är en kollektiv nyttighet och att dess tjänster inte lämpar sig väl för att lämnas över till marknaden. Rothsteins slutsats vilar på att det finns en allmänt etablerad efterfrågan på sådant som grundläggande utbildning och sjukvård och att detta inte ska komma att bli produkten av politikernas eller byråkraternas egenintresse. Grunden för välfärdsstatens legitimitet är de i ett givet samhälle etablerade moraliska föreställningarna om normer som ekonomisk fördelning och rättvisa. Föreställningen om att alla människor har rätt till vissa grundläggande sociala

rättigheter är det som ligger till grund för en sådan syn på rättvisa. Frågan om välfärdsstatens effektivitet är en ständigt aktuell fråga som är långt ifrån avgjord (Rothstein 2001:52ff).

Det är från det socialliberala idealet om alla människors lika värde och rättigheter som grunderna till välfärdsstaten är hämtat, men det är samtidigt också i detta värdesystem som uppfattningen att statens verksamhet bör begränsas och kontrolleras för att skydda medborgarnas integritet har sina rötter. Denna konflikt, mellan viljan att använda kollektivets kapacitet för att hjälpa den enskilde medborgaren och önskan om att värna samma medborgare från övermakt, är enligt Rothstein en av de mest debatterade frågorna i mänsklighetens historia. Enligt ett konservativt synsätt ”bör individens sociala välfärd främst värnas av civila samhällsinstitutioner som familj, kyrka och frivilliga välgörenhetsorganisationer” (Rothstein 2001:58). Detta medan liberala tänkares ifrågasättande av välfärdsstatens legitimitet grundar sig i problemet med bristen på individuellt ställningstagande. Socialismen däremot ser välfärdsstaten som ett demokratiskt alternativ som fördelar resurser och därmed skapar större rättvisa i ett orättvist samhälle (Rothstein 2001:58-59).

Sammanfattningsvis konstaterar Rothstein att den enskilde medborgarens bristande inflytande inför den offentliga välfärdsbyråkratin och bristen på flexibilitet har blivit allt mer uppmärksammat de senaste decennierna och att det är detta som har påverkat debatten. Utvecklingen mot en individualisering påverkar människors värderingar och prioriteringar och kraven på individuellt självbestämmande har blivit större. Detta är en individualisering som i sin tur kan ses som ett resultat av välfärdsstatens ambition (Rothstein 2001:60ff). Rothstein (1995:121) menar att vi nu befinner oss i en situation där medborgarna alltmer ser sina liv som ett projekt som bör vara individuellt planlagt och kraven på valfrihet och autonomi ökar och i ett sådant samhälle får en standardlösning svårt att legitimeras och därmed att fungera.

2.3 Civilsamhället

Det är i ovan nämnda tidsperiod, slutet av 1980-talet, som också Lars Svedberg befinner sig när han uppmärksammar det civila samhällets roll och position i det svenska välfärdsbygget. I detta sammanhang presenterar han politikens roll vilket också kommer att sammanfattas här nedan. Till det civila samhället räknar Svedberg informella nätverk som människor deltar i

men också frivilliga, ideella, organisationer och han pekar i detta sammanhang på den betydelse som dess aktörer har som opinionsbildare. Han presenterar i sin text hur det såg ut under slutet av 1980-talet och hur utvecklingen har tätt sig inom detta område (Svedberg 2005:45). Ideologiska ställningstaganden och västerländsk välfärdstradition bidrog till att man förbigick de insatser som det civila samhället bidrog med och den ideella sektorn intog en låg profil, detta när välfärdsstaten var stark och hade ett mångfacetterat politiskt stöd. Något nytt inträffade, enligt Svedberg (2005:46), i debatten mot slutet av 1980-talet. Intresset för det civila samhället i stort steg och detta med anledning av att välfärdsstaten nu ansågs förkväva det som nu började benämnas som det civila samhället. Debatten hade ideologiska, politiska och ekonomiska utgångspunkter och nedskärningarna i det sociala välfärdssystemet tog sin början. De svenska medborgarna hade en stark tilltro till den svenska modellen men en utbredande tilltro till den frivilliga sektorns egenvärde gjorde sig vid denna tid gällande. I Sverige finns en statsvänlig tradition och en långvarig historia av folkligt engagemang och ansvarstagande och detta var något som bidrog till den ideella sektorns utformning (Svedberg 2005:46ff). Civilsamhället, som i allra högsta grad är ett ideologiskt begrepp, är något som länge har debatterats och dess betydelse och utformning diskuteras fortfarande.

Mairon Johansson skriver i sin avhandling *I dialogens namn – idén om en överenskommelse mellan regeringen och ideella organisationer* (2011) om tillkomsten av en svensk nationell överenskommelse under 2008. En överenskommelse, eller ett samarbetsavtal, mellan regeringen och ideella organisationer som tydliggör den ideella sektorns roll i välfärdssamhället. Det gjordes möjligt för ideella organisationer att underteckna avtalet, vilket var ett erbjudande som vissa organisationer nappade på medan andra avböjde. Detta var resultatet av en dialogprocess mellan regering och ideella organisationer (Johansson 2011:9). Samarbete mellan stat och ideella organisationer är enligt Johansson inget nytt utan det har i Sverige under en lång tid funnits ett väl utvecklat samarbete dem emellan. Detta är dock den första skriftliga överenskommelsen mellan regering och ideellt organiserat engagemang inom välfärdens kärnområde (Johansson 2011:10). Johansson ger i sin avhandling ett bidrag till civilsamhällsforskningen när hon behandlar organisationer som är socialt inriktade, detta då hon behandlar frågor som aktualiserar socialpolitiska frågor om välfärdsansvar och samarbete i relation till det offentliga. Johansson (2011:205) visar på att överenskommelsen mellan regeringen och ideella organisationer har bidragit till utvecklingen av flera nya ideella sammanslutningar. Begreppen och definitionerna av ideella organisationer är enligt Johansson (2011:18-20) många och inte alls entydiga. Det finns ingen enhetlig benämning men ett

övergripande sätt att definiera ideella sektorer är enligt Johansson att skilja dem från det offentliga. Ideella sektorer kan till skillnad från offentliga lösas upp utan beslut av myndighet.

Hans L. Zetterberg (1995:62) får ses som en förespråkare för civilsamhällets existens och betydelse när han ger det civila samhället en roll likvärdig med staten och marknaden. Dessutom ser han dess unika betydelse för välfärden och demokratin. Vidare menar han att livet i det svenska civila samhället sker på kolonialmaktens villkor, detta genom socialförsäkringar, bidragssystem och liknande. Han menar att i Sverige har statsmakterna gjort anspråk på civilsamhällets ansvar för omsorg och vård, därav benämningen välfärdsstat (Zetterberg 1995:80-81). De tre argument han för fram för civilsamhällets roll i välfärden är ekonomiska, moraliska och medborgerliga och han menar att stat, civilsamhälle och marknad tillsammans bildar en stadig grund för välfärden (Zetterberg 1995:85ff). I motsats till Zetterbergs syn på civilsamhället, som en viktig och stark del av den treenighet som tillsammans skapar välfärden, kan Mats Dahlkvists kritiska analys av detsamma ställas. En analys som Dahlkvist framförallt gör för att visa på att begreppet civilsamhälle inte har någon teoretisk grund och som tydligt visar på begreppets ideologiska karaktär. Han visar att uttrycket det civila samhället inte alls är en sfär motställd staten och att det inte heller är ett självklart empiriskt samhällsfenomen. Vidare ställer han sig kritisk mot ordvalet ”civil” då han menar att när detta ställs mot staten framstår staten som reglerad och det civila samhället som frihetligt. Det sker på detta vis en negativ värdering av staten och en positiv värdering av det civila samhället. Istället borde begreppet det civila samhället, enligt västerländsk politisk teori, beteckna hela samhället (Dahlkvist 1995:154-155). Enligt Dahlkvist (1995:157) har det civila samhället och Zetterbergs syn på detsamma kommit att verka som en ideologisk formel för ett avståndstagande från välfärdsstaten. Begreppet tillhandahåller inte enbart en positiv syn på sig självt utan också en stark negativ värdering som associeras till staten, detta då begreppet tillhandahåller en valsituation mellan det som framställs som det onda och det goda, nämligen staten eller civilsamhället (Dahlkvist 1995:217). Välfärdsstatens värderingar och ideologi ligger långt ifrån civilsamhällets och därmed förs det en ständig strid kring begreppet och dess betydelse för samhället och utvecklingen av detsamma.

2.4 Vägörenhet som teori och praktik

Giddens är en samhällsteoretiker med åsikten att många av oss är fångade i ett universum av händelser som står bortom vår kontroll och som vi inte fullt ut förstår. Istället för att betrakta

termer som postmodernitet väljer Giddens att härleda sin teori från moderniteten och bortom denna en tradition som är postmodern men som Giddens väljer att benämna som en radikaliserad av moderniteten, nämligen senmoderniteten. Med hjälp av detta analyserar han sedan moderniteten och den postmoderna ordning som kan växa fram ur den nuvarande eran (Giddens 1996:14-15). Till skillnad från Giddens tillhör Bauman de sociologer som förespråkar att modernitetens tid är förbi och att något annat är på väg in, nämligen det postmoderna eller den flytande moderniteten. I detta sammanhang menar Bauman (2002:22) att den viktigaste uppgiften för sociologin blir att engagera sig i pågående försök att omformulera människans villkor under vilka de individualiserade individerna anstränger sig för att ingjuta mening och skapa syfte i sina liv. Att räcka till för livets uppgifter blir det typiska obehaget i vår postmoderna tid. Honneth använder sig av kampen för erkännande som ledmotiv i sitt försök att utveckla en kritisk samhällsteori. En kamp som han ser som en moraliskt motiverad konflikt och grundtanken i denna teori är således att för att människor ska kunna utveckla en personlig identitet och en positiv relation till sig själva är de i behov av erkännande från andra. Ett, som han beskriver det, flerdimensionellt erkännande som i sin tur är grunden och förutsättningen för ett individuellt självförverkligande (Honneth 2003). De tre nämnda teoretikernas tankar utgör studiens kontext och kopplingar mellan deras teoretiska utblick över samtiden och välgöreheten som ett begrepp i densamma kommer nedan att framställas.

2.4.1 Trygghet i dialektiken mellan det lokala och globala

Den samhällsförändring som studiens valda teoretiker framställer går att koppla till välgörehetsbegreppet för ett konkretiserande av detsamma i ett senmodernt samhälle. Hastigheten, kraften och de begränsade styrmöjligheterna som senmoderniteten erbjuder bidrar till ett flertal konsekvenser för samhällsmedborgarna. Giddens (1996:131) gör i sin syn på det moderna samhället en liknelse med en skenande maskin, Jagannath, som har en: ”enorm kraft som vi kollektivt i viss mån kan styra, men som hotar att skena bortom vår kontroll och som kan köra sönder sig själv. Jagannath krossar dem som står i dess väg, och även om maskinen ibland tycks ha en stadig kurs svänger den planlöst och tar en riktning vi inte kan förutsäga”. De tre utmärkande aspekterna i liknelsen mellan det moderna samhället och Jagannath ligger således i hastigheten, kraften och de begränsade styrmöjligheterna. Synen på samhället som en skenande maskin bidrar till ett konkretiserande av kontrollens avtagande och just kontrollen och tryggheten är något som Giddens (1999) poängterar som

något som eftersöks i det senmoderna samhället. Med anledning av detta kan en känsla av kontroll över det aktuella, genom bidrag i form av välgörenhet, vara något som i det senmoderna samhället eftersträvas. Giddens (1996:91) använder sig av begreppet ontologisk trygghet som enligt honom har med varat att göra, detta trots att den har sina rötter i det omedvetna. Det praktiska medvetandet är det känslomässiga och kognitiva ankaret för de känslor av ontologisk trygghet som är karakteristiska för många delar av det mänskliga handlandet. Den ontologiska tryggheten ligger till grund för den naturliga inställningen i vardagslivet då människan med hjälp av denna kan sätta parentes om ett oändligt antal möjligheter och risker. Det förutsätts en gemenskap och en verklighetsram för att veta vad som är passande eller accepterat och denna känsla av att man delar en verklighet med många andra människor menar Giddens (1999:48-49) bidrar till både en känsla av stabilitet men också en känsla av bräcklighet. I sitt handlande tar aktörer för givet vissa parametrar och anpassar sina handlingar efter just dessa. För att kunna leva våra liv normalt skapar tilliten en skyddshinna som ger oss trygghet i vårt förhållande till verkligheten (a.a.). Detta är en trygghet som kan skapas med hjälp av välgörenheten och den känslan som genereras vid givandet, en känsla av att jag har bidragit och gjort vad jag kunnat för att stoppa det jag ser framför mig. Enligt Giddens (1999:50-52) har den ontologiska tryggheten ett samband med de vanor och rutiner som skapas i barndomen och i det dagliga livet. Denna typ av ontologiska trygghet blir till en viktig del av det sociala livet då den utgör ett bålverk mot den hotande ångesten. Genom en upplevelse av att varat är skilt från icke-varat skapas grunden för en ontologisk trygghet som fungerar som den skyddshinna som gör det möjligt för individen att gå vidare i sociala sammanhang och i sina vardagliga aktiviteter. Den grundläggande tilliten skapar på detta sätt en avskärmning mot risker och faror i aktuell handlingsmiljö. Vidare menar Giddens (1999:55) att grundläggande tillit är en förutsättning för uppbyggandet av såväl självidentitet som identiteten hos andra personer och objekt. Tilliten fungerar här som ett medel för att fylla ut det tomrum som skapats mellan tiden och rummet och som hänger samman med utvidgningen av det potentiella rummet.

I Giddens (1996:29ff) behandling av urbäddningen av det sociala systemet avser han att sociala relationer har lyfts ut ur sina lokala interaktionssammanhang och därefter omstrukturerats över obegränsade områden av tidsrummet. Det Giddens (1996:104) beskriver som platsens primat i förmoderna miljöer har förstörts av avståndsskapandet och urbäddningen i tidsrummet och det lokala och globala har därmed blivit sammanflätat. I globaliseringens tidevarv genomkorsar närvaron och frånvaron varandra. Relationer

sammanflätas och detta leder till omvandlingar av vardagslivets karaktär. Det som är långt borta har kommit närmre och det har blivit upp till var och en att lösa problemen som ter sig framför oss. Vidare framhävs pengar som ett medel för att sätta tiden inom parentes (Giddens 1999). Transaktioner och välgörenhet görs möjligt och i detta ligger en förtröstan om att engagemanget bidrar på rätt sätt. Människan vill kunna känna en trygghet i vardagslivet och med hjälp av välgörenheten och en förtröstan om dess hjälpande effekt kan en sådan skapas. Vi vill kunna bidra och måste dessutom göra det för att känna en trygghet som skyddar oss mot ett oändligt antal utfall. Tilliten, att välgörenheten bidrar och underlättar, ger oss trygghet i vårt förhållande till verkligheten och tillåter oss att bygga upp en självidentitet. I likhet med Giddens pekar Bauman (2002:50) på rummets minskade betydelse och, som en följd av detta, nedvärderingen av platsen. Detta bidrar till flyktiga kontakter och graden av orörlighet är idag det viktigaste måttet på social deprivation, undandragande av stimulering.

Intern referentialitet beskrivs av Giddens (1999:274) som: ”den process genom vilken sociala relationer eller aspekter av den naturliga världen organiseras reflexivt utifrån interna kriterier”. I detta system plockas livsförloppet ut från de omgivande händelserna och på detta sätt växer livsförloppet fram som ett separat tidssegment. På samma vis avskiljs livsförloppet från platsen då mobiliteten ökat men också den tidigare nämnda urbäddningen. Den traditionella lokaliteten erbjöd en trygghet som i det moderna samhället inte längre är lika frekvent. Platsen har blivit mindre betydelsefull som referenspunkt för individens livsförlopp än vad som tidigare var fallet. Den rumsliga lokaliseringen är idag hänvisad till val som individen gör och är därför en del av självets reflexiva projekt och livsförloppet bäddas på detta sätt ur från den lokala miljön. Förutom livsförloppets frikoppling från platsen har det också skett en frikoppling från andra individer och grupper och de släktskapsband som i premoderna traditioner bidragit till en grund för individens livserfarenhet har ersatts av ett skapande av ett livsförlopp som bygger på individens egna projekt och planer. Samtidigt som andra individer har en självklar del i detta skapande får de en eftersatt roll som mobiliseras genom den reflexiva struktureringen och i ett internt referentiellt system (Giddens 1999:175-177).

Människan har i det postmoderna samhället ett behov av en tillfällighet och en lösgörning från förbindelser. Bauman (2002:40) gör i detta sammanhang en koppling till Bourdieu och hans teori om sambandet mellan det sjunkande förtroendet och den falnande viljan att engagera sig politiskt och handla kollektivt. I likhet med Bourdieu menar Bauman att människan, i det

globaliserade samhället, som saknar grepp om nuet inte ägnar sig åt framtidsplaner. Människan saknar enligt Bauman grepp om nuet av den anledningen att hon inte har någon kontroll över de viktigaste faktorer som styr hennes sociala position och livsuppehälle och dessutom finns det ingenting som människan kan göra för att åter få kontroll över dessa faktorer (Bauman 2002:49). Donzelot (1997:66) skiljer i sin begreppsdefinition av välgörenheten begreppet från ett snarlikt koncept, nämligen filantropin. I denna jämförelse visar han på välgörenhetens akuta ingrepp vid synlig misär och ställer detta mot filantropins investeringstanke och framtidsplaner.

2.4.2 Det mänskliga handlandet

I det mänskliga handlandet håller människan kontakt med skälen till att hon gör som hon gör och det sker därmed en reflexiv uppsikt (Giddens 1996, 1999). Reflexivitet är ett av huvudbegreppen i Giddens teori och hans definition av begreppet lyder som följer: ”Modernitetens reflexivitet, som innebär att nya kunskaper och informationer rutinmässigt inkorporeras i handlingsmiljöer, som därigenom rekonstitueras eller omorganiserar” (Giddens 1999:274). Giddens menar att reflexivitet i en fundamental mening är ett karaktistikum för allt mänskligt handlande. Som en beståndsdel i görandet håller människan kontakt med skälen till att hon gör som hon gör, detta som en typ av reflexiv uppsikt över handlandet. Med modernitetens inmarsch får reflexiviteten en karaktär av ett system som gör att tänkande och handlande bryts ned och strålar tillbaka på varandra (Giddens 1999:42-43). Reflexiviteten bidrar på detta vis till en reflektion över det moderna sociala livet och modernitetens reflexivitet får på detta vis en innebörd som skiljer sig från den reflexiva inspektion som finns inneboende i alla mänskliga handlingar. Modernitetens reflexivitet består istället av ständiga revideringar mot bakgrund av ny kunskap och information. Information som är konstituerad för de nya institutionerna och därför undergräver den säkra kunskapen. Det är enligt Giddens detta som till viss del ligger till grund för relationen mellan moderniteten och tvivlet (Giddens 1999:30-31). Modernitetens reflexivitet sträcker sig in i självet och uttryckt i posttraditionell ordning blir självet ett reflexivt projekt och individen måste själv konstruera sin identitet genom att navigera bland ett otal olika valmöjligheter (Giddens 1999:45). Det moderna sociala livet är kontrafaktiskt till sin karaktär och har en reflexivt mobiliserad, men i grunden oberäknelig, dynamik. I den posttraditionella ordningen och sociala världen ställs individer och kollektiv inför en rad möjliga handlingsförlopp med tillhörande risker (Giddens 1999:40). Det vi ser och upplever bidrar till de olika sätt vi handlar på. Donzelots (1997)

beskrivning av välgörenhetens karakteristikum ligger i just detta, människan tar med hjälp av välgörenheten sig an akuta situationer i sitt reservationsfria givande vid åsynen av en synlig misär. Valen som jag här gör bidrar också till skapandet av min identitet när vad jag gör är den jag är. Välgörenheten blir på så sätt en väg att vandra för att hantera de risker och möjliga handlingsförlopp som för mig presenterats. Dessutom erbjuder välgörenheten en tillfällighet i en värld där flexibiliteten efterstävas och detta leder i sin tur till att förutsägelser försvåras när beslutsvariabeln är individuell.

Tillväxten grundar sig nu i en individualisering och med anledning av detta har också grunden för erkännande förändrats. Det som tidigare bestått av ett erkännande gentemot staten har nu ersatts av ett erkännande på individuell basis, vilket också förändrat förutsättningarna för välgörenheten. För att klargöra sin teori visar Honneth på sambandet mellan moralisk kränkning och undanhållet erkännande. Honneth (2003:98) menar att endast levande varelser som relaterar sig reflexiv till sitt eget liv, på så vis att de aktivt tar del i sitt eget välbefinnande, kan kränkas moraliskt. Att mänskliga subjekt är kränkbara i förhållandet till sig själv beror på intersubjektiva förutsättningar, att de endast är kapabla att bygga upp men också att bevara en positiv självrelation med hjälp av bekräftande reaktioner från andra subjekt. Varje moralisk kränkning utgör en akt av personlig skadegörelse och förstör en väsentlig förutsättning för den individuella handlingsförmågan. Vidare menar Honneth (2003:101) att också självrelationen går att dela upp i tre skikt. Med självrelation avser han det medvetande om eller den känsla som en person har av sig själv med avseende på vilka förmågor och rättigheter som tillkommer denne. Den första nivån består i att individen uppfattar sina önskningar och behov som en del av subjektet. Den andra nivån utgår från medvetandet om att vara ett moraliskt tillräckligt subjekt. Slutligen kommer den tredje nivån till uttryck i medvetandet om att besitta värdefulla eller goda förmågor. En känsla av egenvärde är det som uppstår när denna tredje nivåns trygghet kommer till uttryck (a.a.). Kränkningar kan leda till att subjektet missaktas och inte erkänns och med detta visar Honneth på sambandet mellan moral och erkännande. Som en följd av detta finns det förutsättningar att tro att moraliska inställningar hänger samman med utövandet av erkännande. Subjektets identitet beror på uppbyggandet av en självrelation, en självrelation som i sin tur är hänvisad till intersubjektiviteten och bejakande och erkännande från andra människor. Moralen blir på detta vis avgörande för de inställningar som vi gör till våra för att gemensamt trygga premisserna för vår personliga identitet och som en kollektiv

skyddsanordning för att trygga vår personliga integritet (Honneth 2003:103). Vålgörenheten kan i detta sammanhang ses som ett verktyg för att nå moraliskt erkännande.

Donzelot (1997) beskriver i sin teori om vålgörenhet en vilja till insats, i form av ett givande av gåva, vid synlig misär och Bauman (1999, 2000) menar att fattigdomen och lidandet idag presenteras i en form som lämpar sig för ögonblicklig konsumtion. Vålgörenheten kan i detta sammanhang ses som ett konsumtionsval som människan i konsumtionssamhället eftersträvar. En möjlighet att välja, att göra ett val som förmedlas genom en varumarknad, men också en möjlighet att köpa en känsla av trygghet. Bauman (2002:143) menar att de fattiga idag är de skrämde konsumenternas Andra. Divergensen mellan vi och dem är konkret och lätt att se och lämpar sig dessutom för konsumtion, i form av individuella bidrag och vålgörenhet.

Det är också denna konsumentstyrda återhämtning som förväntas ta oss ur de ekonomiska svårigheterna (Bauman 2002:95). I detta sammanhang får det civila samhället en framträdande roll som arenan för denna återhämtning. Civilsamhället som är ett ideologiskt laddat begrepp som kan ställas mot välfärdsstaten och dess syn på vålgörenheten som ett icke-vara i ett välfärdssamhälle. ”Nationalstaten skyddas inte längre av sin en gång absoluta ekonomiska, militära, kulturella och politiska suveränitet; alla sådana suveräniteter har, en efter en, tvingats ge vika för trycket från de i globaliserande krafterna” (Bauman 2002:292). Det som staten kan göra på egen hand ställs idag mot kapitalets makt och det är i denna kontext som konsumtionssamhället frodas. Bauman (1999:58) ser konsumtionen som en individuell aktivitet, vilket också vålgörenheten kan ses som när individens val och lycka står i fokus. Rättvisan ersätts av fokus på mänskliga rättigheter, vilket underlättar för vålgörenhetens utbredning. Individen integreras allt mer i samhället som en konsument istället för producent. Konsumtionen som en individuell aktivitet ställer människor mot varandra, detta i motsättning till produktionen som sammanband människor. Det eftersträvas en individualitet och välfärdsprogrammen som tidigare betraktats som ett säkerhetsnät som spänt över hela samhället för att ge alla medborgare mod att möta livets utmaning har idag ersatts av individens risker och egna ansvar (Bauman 1999:55). Välfärdsstaten är på defensiven och måste ständigt försvara sin egen existens, detta i ett samhälle där konkurrenskraft och lönsamhet är det som styr och det etiska blir välfärdsstatens enda återstående försvarslinje. Vidare poängterar Bauman att kärnan i all moral är det ansvar som människan tar för andras mänsklighet. Därmed krävs det en nödvändig återgång till etiska grundvalar men han menar att detta kommer möta starkt motstånd i den nuvarande diskursen. Bauman erkänner att det

inte ligger något förnuftigt i att ta ansvar, att bry sig om och att vara moralisk. Här har moralen bara sig själv som stöd när han hänvisar till att det är bättre att bry sig om än att två sina händer (Bauman 2002:99ff). Vålgöreheten framstår här som en individuell form av ansvarstagande, en möjlighet att som ensam göra skillnad men kanske också som en möjlighet att köpa moral. Det har enligt Bauman skett en avreglering och privatisering av de moderniserade uppgifterna och skyldigheterna men också av framstegsbegreppet. Det som tidigare betraktats som en uppgift för det mänskliga förnuftet och för kollektivet har nu individualiserats, hänförs till individuellt förvaltade resurser och åt individers styrka och oräddhet. Detta betyder inte att idén om förbättring givits upp utan istället att den har förskjutits mot den individuella självhävdelsen där välfärden framställs som en uppgift för individen och detta exempelvis genom vålgörehet. Detta leder till att vikten läggs vid, som Bauman formulerar det, småpengar i skattebetalarnas fickor istället för stora pengar i statens skattkammare (Bauman 2002:229). Demokrati är enligt Bauman en praktik där det ständigt sker en översättning mellan det offentliga och det privata. Det är här de privata problemen görs om till offentliga frågor och offentlig välfärd stöps om till privata projekt (Bauman 2002:241-242). När vålgöreheten breder ut sig blir det istället privata projekt som stöps om till välfärd.

2.4.3 Det egna livets planer

Giddens (1999) menar att de premoderna traditionernas släktskapsband har ersatts med ett skapande av ett livsprojekt som bygger på det egna livets planer. Vålgöreheten blir en del av identitetsskapandet eftersom den utgår från självets reflexiva projekt. I självförverkligandets politik, livspolitik, uppkommer de frågor som behandlar skapandet av självidentiteten. Enligt Giddens (1999:247ff) är det de etiska perspektiven bakom självförverkligandet och inte självets reflexiva subjekt i sig som är subversivt och omstörtande. Framväxten av den institutionella reflexiviteten är grunden för omvandlingarna, de sociala relationernas urbäddning och sammanflätningen av det lokala och globala. Giddens (1999) pekar på att livspolitik förutsätter en viss nivå av emancipation men att den inte i första hand är inriktad på de villkor som befriar oss och ger oss valmöjligheter utan livspolitik är istället en politik om just val. Livspolitik blir på detta vis en politik om livsstilar, en självförverkligandets politik som handlar om de frågor som uppkommer i självförverkligandeprocesserna i en reflexivt strukturerad miljö och postmodern ordning. Giddens begreppsli gör livsbesluten genom att hänvisa till beslut som påverkar självidentiteten, en självidentitet som, som tidigare

nämnts, är reflexiv i sin utformning och just från självets reflexiva projekt härrör de frågor som livspolitikerna behandlar (Giddens 1999:253ff). Adrienne Sörbom skriver i sin avhandling, *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget* (2002), att synen på det politiska subjektet har förändrats vilket har lett till att uppfattningen om vikten av personligt ansvar har ökat. Detta kan enligt Sörbom leda till att makten sprids men också en ökad känsla av maktlöshet. Vidare ser hon en minskad tilltro till det politiska systemet vilket i sin tur har lett till att den enskilda människan själv vill delta aktivt. Människan vill inte att politiken ska vara något man lämnar över till andra utan istället något som den enskilda människan själv bedriver. Detta ser Sörbom som ett tecken på en fortskridande individualisering där politikens subjekt men också objekt har kommit att ändras (Sörbom 2002:208). Vålgörenheten kan här ses som en möjlighet till ett eget ställningstagande, ett sätt att föra fram sin åsikt och sitt bidrag där den enskilda medborgaren ser ett behov.

Enligt Bauman (2002:10) är alla samhällen meningsfabriker och han beskriver vidare samhället som en skola för ett meningsfullt liv. Samhället livnär sig på ett behov av tillfredsställelse och objekt som är tillräckligt lockande för att de ger mening åt livet. Enligt Bauman (2002:13) lever alla kulturer på att det växer fram och sprids just livsmeningar. Men han poängterar också att det ofta handlar om en överdriven manipulering som snarare förskingrar möjligheterna än ger dem möjlighet att frodas och förverkligas. Av institutioner, som bildas för att undvika eller övervinna problem, följer istället institutioner som framkallar problem. En överföring av skulden från institutionerna till jaget leder enligt Bauman (2002:14-15) till självrensning och självkritik. När det som eftersträvas då blir ingen mer frälsning genom samhället förs samhällets medborgare till en situation där individen förvägras kollektiva verktyg och lösningar och i sin kamp står hon nu alldeles ensam. Det uppstår en ständig önskan men också en rädsla att vara ensam och som en följd av detta blir de sociala banden svåra att knyta och kanske ännu svårare blir det att få dem att bestå. På detta vis genomgår villkoren en individualiseringsprocess. Det har skett en avkolonisering av den offentliga sfären, detta då den har koloniserats av privata bekymmer, vilket har lett till att produktionen av sociala band har avtagit. Något som enligt Bauman (2002:23) lett till att möjligheten till skapandet av en verkligt självständig folkförsamling har avtagit. Detta då en sådan skapas först när människor dagligen möts och med gemensamma krafter gör kopplingar mellan de privata bekymren och det allmännas bästa. Med en koppling till Giddens och livspolitikerna menar Bauman (2002:16) att människor skapar sina liv men inte under villkor

som de själva har valt. ”Samhället formar sina medlemmars individualitet, och individerna formar samhället genom sina handlingar medan de följer strategier som är rimliga och möjliga inom de samhällsliga beroenderelationernas väv” (Bauman 2002:60). I vårt samhälle av individer antas allt det trassel som man hamnar i vara självförvållat och man har bara sig själv att ge skuld eller i vissa fall sig själv att tacka och därav framstår också välgörenheten som en möjlighet till ett individuellt sätt att verka och bidra. Det blir enligt Bauman (2002:18) svårt att upptäcka det mervärde som består i att alliera sig då de överindividuella faktorer som formar vår livsbana är svåra att fånga. Ideologisk hegemoni styr våra livsprojekt och i varje ideologi ligger någons intresse och härskarna säkrar genom ideologisk hegemoni sin dominans. Direktkontrollen har ersatts av ett mer flexibelt system och otryggheten har skapat en ny garanti för underkastelse (Bauman 2002:20-21). Med andra ord har det skett en individualisering av kollektiva problem och här ter sig välgörenheten som ett ansvarstagande som sker på individuell basis. Där behovet finns och ändamålet är tydligt framträder välgörenheten som en lösning.

Det har skett en avkolonisering av den offentliga sfären och grunderna för en stabil gemenskap har med samhällsförändringen reformerats. Anders P. Lundberg har i sin avhandling och sociologiska betraktelse *Om gemenskap* (2005) bidragit med en egen gemenskapsmodell med två centrala begrepp, ledig gemenskap och stabil gemenskap. I begreppet ledig gemenskap lägger Lundberg (2005:19) en betydelse som består i ”en fri, otvungen och spontan relation mellan människor som möts kring en specifik, gemensam referenspunkt”. Inom stabil gemenskap däremot uppstår enligt Lundberg en grund för ”tillit, samt en grogrund för förmedlande initiativ och engagemang i samhällsliga frågor och i andra människors väl och ve” (2005:19). Den lediga gemenskapen ser Lundberg som ett utträde ur massan och fokus här ligger istället på den enskilde individen. Denna form av gemenskap tar sig uttryck i moralisk impuls och ett gemensamt handlande som är spontant till sin art (Lundberg 2005:201). I det senmoderna samhället ter sig välgörenheten som en sådan gemenskap, en upplöslig förbindelse som tar sig uttryck i tillfälliga insamlingar för konkreta ändamål. Detta kan dessutom kopplas samman med Baumans (2002:34) utsaga att den kortsiktiga mentaliteten börjar ersätta den långsiktiga. Det skapas inga planer för framtiden utan människan som saknar grepp om nuet lever också i detsamma och handlar utifrån detta. Alla människor är ensamma i sin kamp och den ena människans möjlighet att hjälpa den konkreta andre blir därför tilltalande. Klyftan växer mellan individualitet som öde och individualitet som förmåga och Bauman poängterar att individualiseringen inte är ett val utan

ett öde som inte står på valfrihetens dagordning och därmed kan den inte heller undvikas. Det enda gemensamma i den ensamma kampen som individen bedriver är vetskapen om att det är samma ensamma kamp som också andra individer ägnar sig åt. Baksidan av individualiseringen blir på detta vis en krackelering av medborgarskapet i och med att det allmänna intresset inte är mer än summan av egoister (Bauman 2002:61-62). I den ensamma kampen som individer bedriver kan välgörenheten, den enes hjälp till den konkreta andre, framstå som en valbar möjlighet.

Honneth (2003) beskriver med hänvisning till Derrida och Lévinas en teoribildning där den moraliska hänsynen till de särskilda, de nödlidande, skyddsbehövande och marginaliserade står i fokus. Jämte den symmetriska plikten till likabehandling finns den asymmetriska förpliktelsen att hjälpa och bistå den andre som är i behov av min hjälp. I detta finns en motstridighet då en speciell omsorg sker på bekostnad av en generell samtidigt som det är först när jag som subjekt ser den konkreta andre som det öppnas sinnen som gör att vi kan se andra människor som potentiellt nödlidande varelser. Vi är enligt Honneth (2003) skyldiga att ge omsorg utan krav på motprestation. Omsorgen om den konkreta andre bidrar till en nödvändig kontrapunkt till den universella omsorgen och rättvisepincipen, detta likaväl som den solidariska uppskattningen av andra specifika individer gör detsamma.

2.4.4 Flexibilitet och individuella lösningar

Bauman (2002:34-35) menar, som tidigare nämnts, att den kortsiktiga mentaliteten har börjat ersätta den långsiktiga och han beskriver flexibiliteten som dagens slogan. Detta leder enligt Bauman tillexempel till slutet på arbetet och äktenskapet som vi känner det. Tryggheten har avtagit och den nuvarande otryggheten är en mäktig individualiserande kraft. En otrygghet som splittrar istället för att ena och föreställningen om allmänintresset blir tillslut obegriplig. Rädslan och fruktan samlas inte i en gemensam sak utan är något som vi alla måste uthärda och hantera i ensamhet. De tre slags lidanden som Bauman (2002:55) menar tryggheten är ett skydd mot är lidandet som kommer från den egna kroppen, från yttervärlden och från vårt förhållande till andra människor. En önskan om de olika formerna av trygghet ersätter i det postmoderna samhället friheten och lyckan som följer med densamma. Friheten överges eller åtminstone inskränks av ordningen som tryggheten förutsätter och med andra ord är priset för frihet just otrygghet. Vidare menar Bauman (2002:71) att modernitetens politiska historia kan tolkas som ett obevekligt sökande efter en balans och föreningspunkt mellan frihet och

trygghet. En balans som skulle stå i likhet med det demokratiska idealet. Med andra ord ersätts det universella ansvarstagandet av ett individualiserat, där det är upp till mig som ensam aktör att göra skillnad och detta är något som kan ske genom välgörenhet. Möjligtvis kan man slå fast att tanken om det gemensamma bästa i stora delar består men att det är uppfattningen om vad det är och vägen dit som har förändrats.

Det som Bauman (2002:171ff) beskriver som en uppseendeväckande framväxt av en identitetsdiskurs ser han som något som säger en hel del om det mänskliga samhällets nuvarande tillstånd. Idén om individualisering betyder att individen frigörs från det tillskrivna och den mänskliga identiteten förvandlas på detta vis från något givet till en uppgift, som aktörerna själva ska bedriva som ett projekt. I dagens individualisering, i det postmoderna eller den flytande moderniteten, kan inte platsen fungera som mål för livsprojektet och bräckligheten och omöjligheten att binda framtiden påverkar oss alla. Det dilemma som identitetsskapandet innehåller består för människan ej längre i hur hon ska uppnå identiteten hon vill ha utan istället består dilemmat i vilken identitet hon ska välja. Bauman (2002:185-186) pekar på att det i identitetens epok av det ensamma identitetsbyggandet söks efter, som han formulerar det, gemenskapskrokar där individer kan hänga sina rädslor och i sällskap av andra resa en barrikad mot ensamheten. I detta identifieringskrig smörjs globaliseringens hjul.

Som tidigare nämnts har grunderna för erkännandet, som enligt Honneth (2003) är en viktig del av identitetsskapandet, förändrats med anledning av individualiseringen. Det mänskliga subjektet uppnår en fungerande självrelation först när hon känner sig erkänd av andra subjekt och utifrån detta skisserar Honneth (2003:106-107) tre former av erkännande. Den första formen av erkännande kännetecknas av känslomässigt understöd och här återfinns ord som kärlek och omsorg som visar på en emotionsbunden omtanke om den andres välgång för dennes egen skull. Den andra formen av erkännande kännetecknas av en allmängiltig likabehandling och nämns i samband med begrepp som moralisk respekt som avser plikten att erkänna andras tillräknelighet. Den tredje formen av erkännande, som nämns i samband med begrepp som solidaritet och lojalitet, specificerar sig på de gemensamma målen och den andres välgång på vägen mot dessa. Att erkänna någon i en dimension av dennes personliga integritet betyder att utföra de handlingar, påta sig det ansvar eller inta de inställningar som gör det möjligt för denne att utveckla förståelse av sin egen person. Den praktiska relationen till sig själv innehåller moraliska handlingar och den interna förbindelsen med bestämda plikter och anspråk gör det för Honneth (2003:108) möjligt att tala om erkännandets moral.

Välgöreheten kan här användas som ett verktyg för att nå denna typ av moraliskt erkännande som kan bidra till skapandet av en identitet i ett samhälle där detta arbete gjorts till ett projekt. Honneth (2003:87) menar att de flesta känslorna i det senmoderna samhället är individuella, såsom känslan av plikt, skuld och känslan av förtvivlan som uppkommer i samband med försummandet av individuellt betydelsefulla livsmål. Det finns, med anledning av detta, i utvecklingen av relationen till sig själv och andra ett starkt behov av erkännande. Bekräftelsen gör oss till individer, detta då erkännandet utvecklar oss som människor och på så vis blir en viktig del av självförverkligandet. I vårt behov av erkännande ter sig välgöreheten som ett medel att uppnå detta genom det givande av gåvor som Donzelot (1997) benämner välgöreheten som. Moralen ger oss på detta vis en känsla av trygghet som Giddens (1999) beskriver som avgörande för identitetsskapandet. Det individuella övervägandet som här erbjuds bidrar till att jag kan hjälpa och bistå den specifika andre som är i behov av min hjälp.

Ett utökat fokus på välgörehet följer med den samhällsförändring och individualisering som ovan beskrivits med hjälp av Giddens, Bauman och Honneth. Med anledning av individens framträdande roll får civilsamhället funktionen som platsen för social verksamhet. Den vilja till individuella lösningar, som Rothstein (2001) menar existerar i det senmoderna Sverige, skapar problem för den universella välfärdsstaten och det civila samhällets position skjuts nu fram. Det civila samhället ses som en arena av och för individer istället för välfärdsstatens universella och kollektiva kraft. Välgöreheten, och dess individualitet, ligger långt ifrån välfärdsstatens logik om de kollektiva krafterna och med anledning av detta går välgöreheten att placera i ett sammanhang som består av utökat fokus på det civila samhället. Den resursfördelning som välfärdsstaten tidigare stått för kommer nu mer och mer att istället gestaltas av välgöreheten. Vi ser på detta vis en återgång till den gamla formen för socialpolitik som Elmér et al. (2000) beskriver som en verksamhet som framförallt byggde på välgörehet.

3 Metod

3.1 Metodval

Det pågår ständigt en strid mellan politiska idéer och föreställningar och det är därför angeläget att analysera och kritiskt granska de framförda politiska budskapen (Beckman 2007:9). Studien har som syfte att göra en kritisk analys av välgörenhetsbegreppet i de senmoderna Sverige. Den metod som i detta fall, där fokus ligger på innebördsaspekten av texten, får anses vara lämplig är en kritisk ideologianalys.

Studien syftar till att finna vad som latent ligger bakom välgörenhetsbegreppets uppenbara budskap och detta gör den kritiska ideologianalysen till en användbar metod. Uppfattningen om bristen, att det inte råder någon överensstämmelse mellan tingens verkliga tillstånd och människors uppfattning om desamma, ger motiv till kritik. På grund av ideologier ser inte människan verkligheten som den är och ideologierna främjar ojämlika maktförhållanden som människan inte ser. I ideologikritiken är det forskarens uppgift att avslöja ideologin och skapa en möjlighet att se bortom ideologin och därmed undergräva makten genom att visa hur ideologin bakom verkligheten egentligen är (Winther Jørgensen & Phillips 2000:152). Avsikten med denna typ av kritiska diskursanalys blir därmed att bidra till social förändring i riktning mot mer jämlika maktförhållanden i kommunikationsprocesserna men också i samhället som helhet. Detta då dess uppgift är att klarlägga den diskursiva praktikens roll i upprätthållandet av den sociala värld som innebär ojämlika maktförhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000:69). I Faircloughs kritiska diskursteori används språkbruk i vardagens interaktion och det framhävs här att man ska göra systematiska analyser av text i exempelvis massmedia. Endast textanalys är dock otillräckligt för Fairclough, detta då den inte belyser strukturen och förbindelserna mellan texterna och de samhälleliga och kulturella aspekterna och processerna. Med anledning av detta finns det ett behov av en typ av tvärvetenskapligt perspektiv som kombinerar textanalysen med en social analys (Winther Jørgensen & Phillips 2000:71-72). Istället för en stabilitet ser Fairclough samhällsutvecklingen som en komplex process, vilket också är en central del av denna studie där välgörenhetsbegreppet sätts i ett sammanhang för att kritiskt analyseras. Enligt en marxistisk uppfattning består ideologikritikens uppgift i att klargöra de intressen som ett politiskt budskap gynnar respektive missgynnar. Liedman markerar distinktionen mellan en ideologis latent och manifesterade budskap. Det manifesterade ligger i det som kan ses som den

ytliga innebörden av ett uttryckt budskap medan det latent är det som inte ter sig uppenbart och därför endast kan upptäckas och klargöras genom analys av bakomliggande intressen (Liedman i Beckman 2007:56).

I Bergströms och Boréus (2005:150) definitionssammanfattning av termen ideologi lyfter de fram olika betydelser men beskriver termen i betydelsen av en samling av idéer som rör samhället och politiken. De framställer två huvudstråk av ideologidefinitioner där det ena definierar ideologi som en typ av idésystem medan det andra bara betraktar vissa idésystem som ideologier. Enligt Herbert Tingstens ideologidefinition innehåller en ideologi tre element. För det första innehåller en ideologi grundläggande värdepremisser, till exempel en viss syn på rättvisa. För det andra ingår, enligt Tingsten, verklighetsomdömen, det vill säga vad som är viktigt för samhällsutvecklingen. Det tredje som en ideologi innehåller är konkreta rekommendationer som tillsammans med de två andra delarna skapar en samhällsåskådning (Tingsten i Bergström & Boréus 2005:151). Denna definition är för studien inte tillräcklig då det i denna inte finns någon medvetenhet om att hur saker och ting ter sig har med förutsättningar utanför att göra. Vägörehetsbegreppet finns i politiska institutioner och bland människor och har därför sin plats i ett mycket större sammanhang. Ett sammanhang som är en viktig del av studien och som används i analysen av vägörehetsbegreppet genom att det offentliga samtalet studeras. Den kritiska ideologianalysen har en tydlig koppling till den negativa ideologitraditionen och med anledning av detta också till Marx som i motsättning till Tingstens objektiva ideologidefinition ser en samhällsförändring och komplexitet. Bergström och Boréus visar att i enlighet med denna tradition finns det i samhället starka motsättningar som hotar dess existens. Motsättningarna behöver döljas med olika föreställningar och ideologierna får enligt detta synsätt funktionen att återskapa och upprätthålla makten. Med andra ord är en kritik av den härskande ideologin en viktig influens som marxismen bidragit med (Bergström & Boréus 2005:152-153). Marx sammanställer verkligheten som en illusion och vad som därmed blir av intresse att upptäcka är vad denna illusion består av. En väsentlig del av Marx teori består därmed av möjligheten att slå hål på reproduktionen av makten och en viktig fråga som här föranleds handlar om vilken makt det är som upprätthålls när vägörehetskonceptet sprider sig i samhället. Marx och Fairclough ser en kontext och en samhällsförändring som är viktig för studiens syfte och som i analysen kommer att användas i form av en kritisk ideologianalys av vägörehetsbegreppet.

3.2 Urval och material

Det krävs ett infångande och en analys av offentligheten i den kritiska ideologianalysen av välgörenhetsbegreppet. Det har i studien inte gjorts någon åtskillnad mellan politik och debatt då dessa tillhör samma offentlighet. I urvalet och insamlingen av material har det offentliga samtalet gått att finna i media och i politiken. Organisationer, privatpersoner, partiprogram, motioner, propositioner och statliga utredningar för ett allmänt resonemang som har fångats upp för att sedan analyseras. Detta är ett allmänt resonemang som i studien ses som det offentliga samtalet och som i sin tur utgör studiens empiriska del.

Vad som mer specifikt kommer att användas är utredningen om den statliga folkrörelsepolitikens framtid som låg till grund för propositionen om det civila samhällets politik. Även propositionen, som riksdagen beslutade om i februari 2010, kommer att användas som empiriskt material i analysen. På samma sätt kommer slumpvis utvalda motioner angående lagen om avdragsgill välgörenhet, en lag som röstades igenom och började gälla vid årsskiftet 2011-2012, att användas. Utöver detta kommer dessutom de två största riksdagspartiernas partiprogram respektive idéprogram och regeringsförklaring att analyseras. Vidare kommer Svenska kyrkan och välgörenhetsorganisationers arbete och ståndpunkter finnas med som empiriskt material. Detta tillsammans med slumpvis utvalda tidningsartiklar som berör ämnet välgörenhet.

3.3 Genomförande av kritisk ideologianalys

Den kritiska ideologianalysens avsikt är, som tidigare nämnts, att begreppsliggöra ideologin och jämföra den med en yttre verklighet. Ideologin associeras, enligt denna negativa ideologitradition, på ett uttalat sätt med makt genom att givna föreställningar påverkar människans möjligheter att ta ställning i väsentliga frågor. Detta gäller också välgörenhetsbegreppet och analysen av den verklighet som begreppet har sin grund och befinner sig i. Analysen måste innefatta en undersökning av verkligheten utanför texten, detta då det gör det möjligt att placera in texten i ett sammanhang (Bergström & Boréus 2005:158). Det kontextuella sammanhang som denna studie befinner sig i består av Giddens, Baumans och Honneths teorier om det samtida samhället men också av den forskning som har bedrivits inom området. Denna kontext är urvalsberoende, vilket kan ses som en nackdel men också som något nödvändigt i sammanhanget.

Ideologin består, som tidigare nämnts, enligt Liedman av en latent och en manifest del. I ideologianalysen görs det osynliga synligt och detta görs enligt Liedman i tre steg. Första steget är att texten analyseras för att därefter i det andra steget begripliggöra vilken verklighet texten handlar om och ideologin ses här i termer av makt. Det tredje steget består i sin tur av en beskrivning av kontexten och ideologin får på detta vis en innebörd när den kopplas till samhällsrelaterade betingelser. Ideologins funktion begripliggörs genom frågeställningar om vilka ideologin utger sig för att representera och vilka andra uppfattningar den tar strid mot (Liedman i Bergström & Boréus 2005:167). Skapandet av ideologins innebörd sker i denna studie genom att begreppet sätts in i en tid och samhällsförändring som beskrivs med hänvisningar till valda teoretiker och ett konkretiserande av välgörenhetsbegreppet i denna kontext.

Analysens genomförande sker genom skapandet av en struktur där de teoretiska begrepp som det fördes ett utförligt resonemang kring under rubriken *2.4 Välgörenhet som teori och praktik* utgör grunden för analysen. Dessa begrepp består av; civilsamhället, livspolitik, reflexivitet, individualisering, konsumtionssamhället, erkännande, ontologisk trygghet och urbäddning och dialektiken mellan det globala och lokala.

Studiens valda metod har både för- och nackdelar. I ifrågasättandet av rådande samhällsordning läggs stor vikt vid att studiet av texter kompletteras med och relateras till en social praktik och en länk mellan dessa är nödvändig i det kritiska perspektivet. Forskningen tenderar att bli normativ och exempelvis Foucault avvisar den marxistiska ideologikritikens sanningsanspråk. Att den kritiska teorin tar ställning behöver dock inte vara något negativt. Undersökningen bygger på att vissa termer studeras mer i detalj genom att forskaren fokuserar spänningar i texten (Bergström & Boréus 2005:173ff). Vidare menar Beckman (2007:15) att det finns en svårighet i att klargöra ett politiskt budskap utifrån en kontext då det är upp till forskaren, eller i detta fall uppsatsförfattaren, att bestämma vilka sammanhang som utgör den relevanta kontexten. Forskaren har ett par glasögon på sig när han eller hon närmar sig verkligheten och det finns i detta redan gjorda antagande om verkligheten. Detta är ofrånkomligt och det som därför av utomstående bör bedömas är inte om utan hur forskningsresultatet påverkats av forskarens glasögon (Beckman 2007:21-22). Med anledning av detta är studiens kontextuella del explicit uttryckt och förhållandevis uttömmande, detta för att visa med vilka glasögon studien har genomförts.

4 Resultat och analys

4.1 Civilsamhället

I november 2009 lämnade regeringen över en proposition till riksdagen som hade namnet *En politik för det civila samhället*. Regeringen lämnar i denna proposition förslag till mål för politiken för det civila samhället som ersätter folkrörelsepolitiken. Genom propositionen lyfter regeringen fram det civila samhällets betydelse och tydliggör relationen mellan civilsamhälle och stat och därmed framställs dessa också som sfärer motställda varandra. I detta ligger en betydelse av en divergens mellan just det civila samhället och staten och inte, som Dahlkvist (1995) önskar, en likställelse mellan det civila samhället och hela samhället i stort. Begreppet det civila samhället används istället som en arena skild från staten där exempelvis ideella organisationer framställs som en aktör. I sammanfattningen av propositionens huvudsakliga innehåll går följande att läsa (Regeringens proposition 2009/10:55 s.1):

Regeringen föreslår att målet för politiken ska vara att förbättra villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin. Detta ska ske, i dialog med det civila samhällets organisationer, genom att utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga, genom att stärka det civila samhällets förutsättningar att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden samt genom att fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället.

I detta citat nämns en delaktighet men också en förskjutning av det välfärdsansvar som tidigare varit statens men som nu, enligt propositionen, bör förflyttas till civilsamhället och dess beståndsdelar. Människans delaktighet och vilja till valmöjligheter, som Giddens (1999) beskriver som livspolitik, gör sig i denna proposition gällande i form av fokus på delaktighet och viljan till fördjupad kunskap om civilsamhället.

Som bakgrund till ovan behandlade proposition går det att finna en statlig offentlig utredning (2007:66) som lämnar förslag om framtida folkrörelsepolitikens inriktning. Redan här hanteras civilsamhällets roll i välfärdsstatens omvandling. Angående begreppet civilsamhälle går det att läsa om det som utredningen beskriver som den nutida användningen av begreppet civilsamhälle där man skiljer det civila samhället från å ena sidan staten och å andra sidan från den privata marknaden. Utredningen poängterar att dessa gränsdragningar inte är

historiskt självklara och att de inte heller är helt tydliga i dagens samhälle eller självskriva i framtiden (SOU 2007:66 s.183). Detta är något som sedan i propositionen (2009/10:55) inte längre tas i beaktande utan istället presenteras civilsamhället som en självklarhet och som en sfär som är motställd staten. Däremot syns det i utredningen en syn på civilsamhället som en del av samhället som kan ställas i relation till övriga delar av samhället, detta istället för Dahlkvists (1995) syn på civilsamhället som något som utgör samhället som helhet. Staten ges i utredningen en roll som står utanför samhället. Folkrörelsen och andra organisationer framställs som en viktig del i samhällets välfärdsmix och om det går följande att läsa i den statliga utredningen (2007:66 s.190):

/.../ den historieskrivning som idag finns är präglad av den nära kopplingen mellan välfärdssamhällets utveckling och socialdemokratien. Därför är det nödvändigt att studier av svenskt civilsamhälle både direkt och indirekt inkluderar analyser av den socialdemokratiska hegemonin. Såväl folkrörelserna som den svenska samhällsforskningen har varit djupt involverad i denna hegemoni. Detta kan ha gjort det svårt att få gehör för omfattande och stabila frivilliga sociala insatser i vårt samhälle. Men forskningen om civilsamhället har under de senaste åren visat på en något alternativ utveckling vilket kan bidra till en bredare förståelse av samhällsutvecklingen.

Det bakomliggande som här beskrivs går också att finna i den proposition (2009/10:55 s.56) som kom två år efter utredningen men då i former av ett civilsamhälle som ställs mot staten när det beskrivs som en sfär fri från offentlig reglering.

Stat, kommuner och landsting har ett stort intresse av det civila samhället som utförare av olika tjänster som annars utförs inom den offentliga sektorn, men denna typ av uppdrag bör inte få inkräkta på organisationernas självständighet och oberoende. Det bör t.ex. undvikas att det civila samhällets organisationer blir så beroende av uppdragen att deras roll som självständiga opinionsbildare och röstbärare begränsas på grund av farhågor att de kan komma att förlora uppdrag. Det civila samhällets självständighet och oberoende, samt dess förmåga att utifrån denna självständighet kritiskt granska den offentliga sektorn och bevaka olika gruppers intressen, utgör ett värde som är fundamentalt för demokratin. Det innebär också att såväl det civila samhället som stat, kommun och landsting har ett långsiktigt intresse av att renodla rollerna och undvika alltför långtgående sammanblandning mellan det civila samhället och den offentliga sektorn och deras olika roller.

Här beskrivs mer djupgående hur rollerna bör fördelas och framförallt hållas isär. Självständigheten och oberoendet i civilsamhället ställs än en gång mot staten som ses som en reglerad sfär. ”Att ge bort egna pengar till verksamheter som finansieras med allmänna medel är inte helt lätt att ta till sig. Särskilt inte i ett land som uppfostrat sina medborgare att det är staten som bäst sköter finansieringen av det mesta från barnomsorg till sjukvård, utbildning och kultur” (*Entreprenör* 2010-06-20). Även här ställs den statliga verksamheten mot verksamheter som finansieras med allmänna medel och i citatet finns även en tanke om ideologisk hegemoni att finna. Det framgår på Rädda Barnens hemsida att de delar denna uppfattning att samhället är större än staten och dessutom att det finns åtskilligt som civilsamhället anses vara mer lämpat att utföra än staten.

I en resonerande motion (2005/06: Sk482) sätts likhetstecken mellan den ideella sektorn och det civila samhället. Allt som inte är offentliga institutioner utgör i denna motion det civila samhället. Definitionen av det civila samhället innefattar därmed allt som är privat och med anledning av detta går det i motionen att se en allmän debatt kring det offentliga inblandning i det privata. I sammanhanget går det att se Zetterbergs (1995) syn på staten som något som kontrollerar samhället istället för att utgöra detsamma men framförallt också hans positiva syn på det civila samhället.

”Den särart och det särskilda värde som organisationerna inom det civila samhället har ligger ofta i att de står för ett självständigt alternativ till offentlig sektor. Om organisationerna närmar sig offentlig sektor alltför mycket, riskerar de också i någon mån sin självständighet och särart” (Regeringens proposition 2009/10:55 s.51). Här används termen civilsamhället i former av en positionsbestämning gentemot den offentliga sektorn. Självständigheten framhävs som en motsats till den offentliga sektorn och den ideologiska grunden är här tydlig. En ideologi som förespråkar en mindre offentlig sektor och en större individuell valfrihet. Svenskt Näringsliv, Stadsmissionen och Kristdemokraterna har i gemensam sak skrivit en debattartikel i *Svenska Dagbladet* (2010-01-11) där de ”ser behovet av att stärka ideell sektors självständighet i relation till staten”. Också här ställs civilsamhället mot en statlig reglering och civilsamhället ges här en definition av något som står i motsats till den reglerande staten.

4.1.1 Civilsamhället i en globaliserad värld

I ett stycke om globaliseringen och dialektiken mellan det globala och lokala beskrivs civilsamhällets fördjupade betydelse i rollen som aktör (Regeringens proposition 2009/10:55 s.17).

Globaliseringen och dess effekter på demokratin, beslutsfattandet och fördelningen av makt och inflytande mellan staterna och deras medborgare påverkar även det civila samhället. Utvecklingen av dessa organisationers sammansättning, uppbyggnad och arbetsmetoder kan beskrivas som globaliseringen av det civila samhället. Denna utveckling kommer bl.a. till uttryck i hur det civila samhällets organisationer kommit att ta större plats i internationella sammanhang, hur de organiserar sig i regionala eller världsomspännande sammanslutningar och nätverk, hur modern informationsteknologi används och skapar ett globalt och virtuellt civilt samhälle samt i hur människor alltmer samtalar, organiserar sig och bygger sin identitet kring värderingar och gemenskaper som är transnationella snarare än nationella.

Globaliseringen av det civila samhället beskrivs som det civila samhällets utökade betydelse i internationella sammanhang. I detta sammanhang nämns ej staten utan det är istället det civila samhället som tar rollen som aktör på den internationella arenan. Staten utelämnas och bakom detta finns det en betydelse av civilsamhället som något frihetligt där identiteten skapas kring värderingar som är individuella och ej styrda av en statlig prioritering. Här görs en gränsdragning mellan det statliga och det icke-statliga och därmed framstår divergensen mellan staten och det civila samhället som relevant. I regeringens proposition (2009/10:55 s.23) går det dessutom att läsa om Lissabonfördraget som framhäver det civila samhället som en arena för en öppen dialog som ger medborgarna möjlighet att ge uttryck för och offentligt diskutera sina åsikter.

4.1.2 Civilsamhället och de avdragsgilla gåvornas betydelse

Niklas Zennström, som benämner sig som filantrop, talar i termer av investeringar i en intervju som går att läsa i *Dagens Industri* (2011-11-27). Detta i likhet med Donzelots (1997:66) definition av filantropin som något som sker med framtiden som mål. Avkastningen som Zennström vill ha är ett bättre samhälle. Men förutom likheterna med filantropidefinitionen finns också likheter med Dahlkvists (1995) diskussion kring hur staten ställs mot civilsamhället, något som ger positiva och negativa värderingar. Zennström menar

att vi i Sverige är vana att betala skatt, att staten tar hand om oss och att detta leder till att välgörenheten minskar men han pekar på att detta är något som håller på att förändras och han ser det som önskvärt att fler är delaktiga och med och bidrar. I detta sammanhang ges staten en negativ värdering i form av något som är reglerat och ej frihetligt. Han förespråkar en valfrihet och framhäver i förbindelse till detta en förhoppning om avdragsgilla gåvor. I *Expressen* (2010-04-05) beskrivs hur staten genom en ny lag gjorde det möjligt att skänka delar av aktieutdelningen till välgörande ändamål. Statens hjälpande roll framställs här som en lagstiftare som underlättar för den enskildes val. En stat som skjuter ifrån sig ett välfärdsansvar och därmed ger den fria individen ett utökat ansvar. En instrumentaliserad stat.

I en debattartikel i *Dagens Industri* (2012-02-27) skriver Lars Dunér, Länsförsäkringars VD, om de samhällsutmaningar som regeringen har svårt att klara på egen hand. Civilsamhället, i betydelsen hjälporganisationer och föreningsliv, har i detta sammanhang en avgörande roll enligt Dunér. Samhällsutmaningar som gängbildningar och tidig utslagning från skolan anges som något som den ideella sektorn kan påverka och som något som stat och regering bör lämna över till det civila samhället. Det civila samhället framställs i artikeln som en trygghet och bidrag till de ideella organisationerna efterfrågas och i detta också ett ökat samarbete mellan offentlig och ideell sektor. Ett samarbete mellan ideell och offentlig sektor som ska bidra till att människor som hamnat utan samhället får hjälp. En ideell sektor som är beroende av avdragsrätten för bidrag som med anledning av detta behöver breddas. Ett avdrag som enligt Dunér hjälper ideella krafter att hjälpa.

I *Dagen* (2011-09-01) som är en tidning med nyheter om kyrka och samhälle finns det att läsa en intervju med Göran Hägglund. Kristdemokraternas partiledare uttrycker i artikeln sin glädje över att gåvor till frivilligorganisationer blivit avdragsgilla, något som han beskriver som en injektion för civilsamhället. Med anledning av denna reform kan civilsamhällets hjälpverksamhet breddas och i detta uttalande går det också att finna ett stöd för det civila samhället och en prioritering som står som motvikt mot den offentliga sektorns utbredning.

4.1.3 Civilsamhället som grund för välgörenhetsbegreppet

Civilsamhället framstår som en viktig komponent i välgörenhetsbegreppets uppbyggnad. Uppfattningen att civilsamhället bör utvecklas mer i relation till staten leder till en uppdelning av ansvar. Rothstein (2006:238) ställer det kollektiva mot det individuella när han skriver att

man kan anta att den nya individualismen skapar problem för idén om solidarisk och kollektiv finansiering. Den individualistiskt sinnade medborgaren är emellertid inte detsamma som en egoistisk medborgare och värderingsdimensionerna kollektivism-individualism är till stor del oberoende av varandra. Det han benämner som solidarisk individualism kan förstås som att medborgaren själv vill välja sin inriktning och kraven på valfrihet och anpassning är stora. Detta samtidigt som kraven på självförverkligande blir tydligare (Rothstein 2002:239). Civilsamhället blir på detta vis en marknad i liberal mening, en marknad där människans roll blir att välja. Är detta motsatt synen på civilsamhället som en gemenskap? En gemenskap som gått förlorad i och med att civilsamhället framställs som en arena med valmöjligheter istället för en arena för en gemenskap och det gemensamma bästa. Vad som framgår ur ovan använda empiri är en syn på civilsamhället som en marknad motställd staten där det för medborgaren finns individuella former av välfärd som är öppna för val. Det finns här en koppling till samhällsutvecklingen i stort samtidigt som civilsamhället framställs som en nödvändig grund för välgörenhetsbegreppet. En välgörenhet till det civila samhället som frångår staten ansvar som görs om till ett personligt ansvarstagande där individens roll framhävs och med anledning av detta blir det svårare och svårare att dra en gräns mellan individ och kollektiv.

4.2 Livspolitik

Livspolitik, som Giddens (1996, 1999) ser som framväxande i det senmoderna samhället, har sitt huvudsakliga innehåll i en politik som behandlar de frågor som uppkommer i de självförverkligande processerna i en postmodern ordning. Livspolitik är en politik om val som framhäver människans behov av valmöjligheter men också valens betydelse i skapandet av livschanser. Detta är något som beaktas i regeringens proposition (2009/10:55 s.50):

En central del av politiken för det civila samhället är sektorns möjligheter att involvera och engagera människor. Ytterst är detta en fråga om egenmakt. Det civila samhället erbjuder viktiga möjligheter för den enskilda människan att påverka sin egen livssituation eller samhället i stort. Engagemang inom det civila samhället kan vara ett sätt för enskilda människor eller grupper att utöva eller öka sin egenmakt.

Här framhävs civilsamhället som en möjlighet till utövande av egenmakt. I detta sammanhang framställs det civila samhället som en frihetlig arena där individens position men också möjligheten till påverkan av egen livssituation får ses som framskjutna.

/.../ politiken för det civila samhället bör uppmärksamma om graden och arten av delaktighet och deltagande skiljer sig mellan olika delar av befolkningen, identifiera hinder för människors engagemang och stimulera det civila samhället att försöka undanröja sådana hinder (Regeringens proposition 2009/10:55 s.50).

Återigen betraktas civilsamhället som något som utökar den enskilda medborgarens valmöjligheter och därmed bidrar till ett undandörjande av hinder för engagemang. Ett individuellt handlande förespråkas och det civila samhället beskrivs som ett verktyg som kan användas för att nå denna typ av handlande. Vidare går följande att läsa i regeringens proposition (2009/10:55 s.51):

Det har blivit allt viktigare att se till att det civila samhällets organisationer har goda förutsättningar att åta sig uppdrag finansierade med offentliga medel, t.ex. som utförare av sociala tjänster. Regeringen vill se en betydligt större mångfald av utförare inom välfärden så att också den enskildes valmöjligheter ökar. Förutom att det är eftersträvansvärt med många valmöjligheter innebär det för många människor ett egenvärde att en tjänst utförs av en organisation inom det civila samhället.

Det som Rothstein (2001) beskriver som en utveckling mot en individualisering, som påverkar människors värderingar och prioriteringar och gör att kraven på individuellt självbestämmande har blivit större, syns tydligt i ovanstående citat. Den enskildes bristande inflytande framhävs här som en brist på flexibilitet och i detta sammanhang understryks civilsamhällets roll som arena för medborgarnas enskilda välfärdsval motställt en offentlig välfärdsstat. Även i 2006 års regeringsförklaring framhävs den enskildes rätt till fria val, att mångfalden av välfärdsproducenter bör öka och att varje medborgare ska ha ett avgörande inflytande över beslut som rör deras liv (Reinfeldts regeringsförklaring 2006:14). Också i Moderaternas idéprogram (2001) berörs detta med hjälp av begreppen ”den lilla världen”, civilsamhället, respektive ”den stora världen”. Det anses finnas ett behov av den stora världen tillsammans med den lilla.

Den stora världens principer har i dag trängt långt in på den lilla världens domäner. Det har satt tydliga och bekymmersamma spår. Det personliga ansvaret och engagemanget har tunnats ut. Det svenska samhället är för många i första hand kollektivistiskt, opersonligt och kallt (Moderaternas idéprogram 2001).

Detta är ett tillstånd som Moderaterna syftar till att bryta då en förskjutning från det stora till det lilla ger samhället en bättre kvalitet. Det skrivs tydligt ut att det behövs större ambitioner än vad dagens välfärdsstat förmår att leva upp till och att den lilla världen behöver stärkas.

En företagsledare som skänkt pengar till välgörande ändamål kommenterar den avgörande faktor som driver en människa att donera egna pengar till något, som också kommer andra till gagn, på följande vis: ”Möjligheten att välja själv, efter eget hjärta och egen känsla” (*Entreprenör* 2010-06-20). Det han väljer att avvara pengar till är universitet, sommarjobb, idrott och kultur. Framförallt sommarjobben såg han som ett stort problem som politikerna inte gjorde något åt och ville här vara med och bidra. Han tar i sina välgörenhetsbeslut i beaktande vad som ligger honom varmt om hjärtat och han framhäver att han i stor mån går på känsla i sina beslut och understryker dessutom sin tro att god kultur höjer livskvaliteten. En livskvalitet som Giddens (1999) menar är det som västvärldens medborgare eftersöker mer än materiella förutsättningar. En livskvalitet som företagaren i artikeln säger sig kunna bidra till genom välgörenhet. Han skänker pengar till verksamheter där han har ett genuint intresse och det går här att göra en koppling till Anderonis (i Breman 2008:16) teori om ett givande som sker av altruistiska skäl, det vill säga med anledning av ett genuint intresse.

En annan givare av välgörenhet poängterar vikten av att varje individ ska få bestämma själv hur mycket och när han eller hon vill skänka (*Dagens Industri* 2011-11-27). Detta framställs som en viktig del av filantropin och välgörenheten och kan kopplas till Giddens (1999) teori om livspolitik, en politik om valen och möjligheten till desamma. Vidare går det i en artikel i *Svenska Dagbladet* (2011-12-16) att läsa om kapitalister som skänker pengar till välgörenhet. De benämns sammanfattningsvis som givare som drivs av viljan att göra skillnad på sitt eget vis. Att bidra där man kan och att bidra i frågor som engagerar framhävs och en statlig placering av pengar får i sammanhanget stå tillbaka för ett individuellt och privat initiativ. Möjligheten att ha något att själv säga till om framhävs som en bidragande orsak till givandet av välgörenhet. Detta är något som dessutom nämns i en inlämnad motion (2009/10:Sk371) angående avdragsgill välgörenhet där den enskilda människans avsaknad av direkt inflytande över statens fördelning av medel till välgörenhet framhävs. Statens ekonomiska stöd till välgörenhet behöver inte nödvändigtvis sammanfalla med individens preferenser, vilket framhävs som en motivering till införandet av avdragsgill välgörenhet.

4.2.1 Livspolitiken understödjer välgöreheten

Livspolitiken består i stora drag av föreställningen att det politiska har flyttat till vardagen. I det ovan analyserade offentliga samtalet syns en viss uppfattning om världen som bidrar till att vi handlar därefter. Det finns ingen tydlig gemensam föreställning utan istället syns det en vilja och ett behov av att handla utifrån sin egen moral. På detta vis understödjer livspolitiken välgöreheten. Detta då det inte finns någon stor tanke om politiken utan istället har den flyttat in i den individualiserade medborgarens vardagsrum och politikens lokalisering får på detta vis en stor betydelse för välgöreheten. Engagemanget står utanför det parlamentariska systemet samtidigt som människan tvingas att själv ta itu med och definiera världen. En definition som därmed utgår från vad människan ser och upplever och som därmed bildas genom ett övervägande av det hon känner till. Utifrån denna uppfattning av världen blir den ensamma människan en politisk aktör i sitt givande av välgörehet. Välgöreheten gör det möjligt för individen att vara med och påverka och vardagens handlande ges en moralisk dimension. Sörbom menar att under de senaste trettio åren tycks politiken ha förändrats och bilderna av människors engagemang går isär. Samtidigt som det politiska engagemanget har minskat sker det enligt Sörbom (2002:7) också en ökning av detsamma. Politiska handlingar äger rum i vardagen och Sörbom skriver vidare att: ”Vad alla dessa aktiviteter har gemensamt, det som gör att de kan kallas politiska, är att de syftar till att skapa förändring som inte enbart berör den enskilda individen eller familjen, utan syftar också, om än indirekt, till att förändra på en kollektiv nivå” (Sörbom 2002:44). Politiken har klivit ut ur riksdagens kammare och in i medborgarnas vardagsrum och med andra ord förlorar det traditionella politiska systemet sitt monopol över politiken. Samhällets övergripande avtraditionalisering syns även här när det, som Giddens (1999) uttrycker det, finns en reflexiv uppsikt i skapandet av val och handling.

4.3 Reflexivitet

Giddens (1999) menar att det vi ser och upplever ligger till grund för vårt handlande. Det kan här göras en koppling till Donzelot (1997:66) och hans definition av välgörehet som något som tar sig an akuta situationer och som något som därför uppkommer vid synlig misär. I en motion (2005/06:Sk482) som bedriver frågan om avdragsgill välgörehet framhävs de ideella organisationernas roll och stora värde i samband med katastrofer. Detta är något som den avdragsgilla välgöreheten motiveras med och det finns i detta en reflexivitet, en koppling mellan tanke och handling. Där det finns ett synligt behov kommer välgöreheten väl till pass som ett medel för hjälpverksamhet.

Handlingen blir i detta sammanhang direkt kopplad till vad man ser och upplever. I en artikel (UNT 2012-03-22) beskrivs volontärbetet i Livets Ords soppkök i Uppsala. Här porträtteras volontärernas arbete och stöd för människor i behov av stöd. Människor som inte har råd eller förmåga att själva laga mat erbjuds här påfyllning av matlådor. Det beskrivs även en planerad damkväll när frisör och sminkös ska komma och förgylla tillvaron för de behövande. Även här finns det en reflexivitet och en lösning på en akut situation genom välgörenhet. Det finns likt Donzelots (1997:66) beskrivning av välgörenheten inga framtidsplaner eller hållbara lösningar utan istället ter sig soppköket som en tillfällig lösning på ett akut behov. Detta är något som också går att se i en artikel (Metro 2009-12-17) om Elise som varje vecka går till Malmskillnadsgatan, en känd gata med utbredd prostitution, för att, som hon själv definierar det, ta hand om sina skyddslingar. Det hon möter är hungriga, frusna och utblottade kvinnor och hon bidrar med det hon kan, nämligen halsdukar, vantar, smycken, lösnaglar och varm dryck. Välgörenheten blir på detta vis en hjälp mot den uppenbara bristen, det synliga, men i ett mer långsiktigt perspektiv står Elise hjälplös. Hon nämner kopplerilagen som något som bidrog till ett avtagande men ser att det återigen har ökat och kvinnorna på Malmskillnadsgatan blir bara fler och fler. Hon hjälper genom sin välgörenhet till vid synlig misär och det finns här en koppling mellan vad hon ser och hur hon handlar, med andra ord en reflexivitet.

Enligt Giddens (1999:45) sträcker sig modernitetens reflexivitet in i självet och uttryckt i posttraditionell ordning blir självet ett reflexivt projekt och individen måste själv konstruera sin identitet genom att navigera bland ett otal olika valmöjligheter. På detta vis blir reflexiviteten också en del av livspolitik. Finansmannen Björn Carlsson är engagerad i att rädda Östersjön och motiverar sitt val av ändamål för välgörenheten med följande ord: ”Jag har bott i skärgården hela mitt liv och ville göra skillnad där. Ger jag pengar till en välgörenhetsorganisation har jag inget själv att säga till om och det vill jag ha” (Svenska Dagbladet 2011-12-16). I detta citat återfinns en reflexivitet men också Giddens livspolitik, detta då det finns en kontakt till skälen att han gör som han gör men också en vilja till valmöjligheter och egen uppsikt, vilket enligt Giddens (1999) är karakteristiskt för det senmoderna samhället.

Ansvarig för Stockholms Stadsmission pekar på just reflexiviteten när hon beskriver att: ”det sociala engagemanget fått ett uppsving. -Det har ökat jättemycket, det finns något påtagligt brinnande som märks, många vill göra något extra. Många reagerar utifrån sånt de sett i sin

egen stad, i vårt fall Stockholm, och funderar på vad de kan göra för att hjälpa till” (*Dagen* 2012-01-26). Här återfinns ännu en gång Giddens (1999, 1996) teori om reflexiviteten men även Donzelots (1997) välgörenhetsdefinition, som får anses ha en nära koppling till varandra. Detta är något som också går att se i ett samarbete mellan ICA och Frälsningsarmén där, vid behov, direkta insatser med matkassar framhävs som en följd av samarbetet (Frälsningsarmén 2012-02-13). Punktinsatser och ändamålsenlig hjälp är det som definierar välgörenheten och detta stämmer också väl överens med Giddens (1999, 1996) teori om senmodernitetens reflexivitet.

4.3.1 När verkligheten består av det synbara

När människan upplever verkligheten som summan av det synbara glöms, eller kanske göms, den strukturella insatsen. Det strukturella perspektivet ges upp för det instrumentella och synliga och som en följd av detta får välgörenheten en roll som består av bidrag till synlig misär. Detta liberala verklighetsperspektiv leder till att välgörenheten ges en roll som instrumentell skapare av en bättre värld. En bättre värld som därmed blir en värld fri från den synliga misären. Tiggaren i gathörnet får fungera som en fiktiv symbol för vad som kan bli bättre. Genom att skänka pengar till honom görs samhället bättre. Han kan nu gå in i närmaste mataffär, köpa två bananer och för stunden bli lite gladare. När verkligheten består av stillbilder som återger densamma kan givandet av välgörenhet till tiggaren te sig som en bra lösning. Välgörenheten kan på detta vis fungera som ett typexempel på politiskt handlande i det senmoderna samhället där processer som individualisering och reflexivitet tar sig klara uttryck. Det finns ingen självklar tilltro till ett system utan istället kan jag som enskild individ med hjälp av välgörenhet skapa en stillbild att fästa på min näthinna, en stillbild som bidrar till ett skapande av en trygghet, mer om detta under rubriken *4.7 Ontologisk trygghet*.

4.4 Individualisering

Propositionen om politiken för det civila samhället (2009/10:55 s.8) tydliggör de mänskliga rättigheternas betydelse i det civila samhället. Ett fokus som Bauman (2002) menar kommer med individualiseringen och de minskade förutsättningarna för en universell välfärd. I ett individualiserat samhälle med individens mer framskjutna roll och ett för individen ökande behov av valmöjligheter får välfärdsstaten, som Rothstein (2001) poängterar, svårt att fungera. Tanken om rättvisa ersätts i hög grad av tanken om de mänskliga rättigheterna.

Skapandet av den allmänna nyttan får en annan lokalisering i det senmoderna, individualiserade, samhället. Vinsten i det civila samhället ska enligt propositionen (2009/10:55 s.9) utgöra ett medel istället för ett mål och den ekonomiska verksamheten bör därför bedrivas för att skapa resurser för att främja ändamålet och därmed ha ett allmännyttigt syfte. Ett skapande av den allmänna nyttan som kan sägas ha förflyttats med anledning av en samhällsförändring och medföljande individualisering. Individens roll som givare och mottagare framhävs och välgörenhetens specifika och ändamålsenliga givande framträder i detta sammanhang som något som ligger i tiden. En tid när individen och densamma rättigheter föregår samhället, vilket också Liedman (2000:72) framställt som utmärkande för det senmoderna samhället och vidare också som en anledning till civilsamhällets mer framskjutna placering. Detta syns också i 2006 års regeringsförklaring där det betonas att beslut som fattas gemensamt skall respektera den enskildes fri- och rättigheter (Reinfeldts regeringsförklaring 2006:14).

Fokus på mänskliga rättigheter går att se i ett flertal artiklar om välgörenhet och många är det som ser glädjande på den växande rörelsen av mänskliga rättigheter (exempelvis *Svenska Dagbladet* 2011-12-16). Även på Svenska kyrkans hemsida (referens 1) går det att läsa om de mänskliga rättigheterna och arbetet för samhällen där människans rättigheter respekteras och försvaras. Även här ges individen en central plats. Människor är ensamma i sin kamp och den ena människans möjlighet att hjälpa den konkreta andre blir därför tilltalande. En mänsklig rättighet är något konkret, något som ett par rader på ett papper kan beskriva, medan ett rättvist samhälle är något som är svårare att greppa och kanske därmed också att arbeta för. Välgörenhet för mänskliga rättigheter ter sig som enklare än välgörenhet för ett rättvist samhälle. Med förskjutningen från drömmen om en gemenskap och ett rättvist samhälle till ett samhälle av individer och mänskliga rättigheter blir välgörenhetens roll mer framträdande och enklare att se. Även på Rädda Barnens hemsida sätts rättigheter i fokus och det går där att läsa att: ”För Rädda Barnens medlemmar och givare är det centralt att kunna veta att de medel vi har till förfogande används för att kämpa för barns rättigheter, väcka opinion och stötta barn i utsatta situationer”. Organisationen vill inte benämna sig som välgörenhetsorganisation med anledning av att: ”Det betecknar en handling där en part ger en annan part någonting. Som rättighetsbaserad organisation poängterar vi däremot allas lika värde och allas lika rätt till ett dragligt liv”. Även här syns en individualisering och ett arbete för individens rättigheter.

I Socialdemokraternas partiprogram (2001:1) framhävs individens roll och möjlighet till att utvecklas som individ, en görlighet till påverkan av det egna samhället och en möjlighet att råda över sitt eget liv. Kollektiva lösningar framhävs här tillsammans med individuella rättigheter vara det som frihet och jämlikhet handlar om. Här beskrivs det gemensamma bästa som något som utgör grunden för den enskildes liv och möjligheter. I partiprogrammet återfinns därför både en individualisering, som Bauman (2002) beskriver som ett öde tilldelat människan, och en livspolitik, som Giddens (1999) beskriver som en politik om val. Solidariteten beskrivs som något som inte utesluter en strävan till individuell utveckling och framgång och individualitet framhävs som något som inte äventyras i en gemenskap (Socialdemokraternas partiprogram 2001:1). I Moderaternas idéprogram (2001) framställs det fria samhället som ett samhälle som ställer krav på den enskilde att ta ansvar för sitt liv och de livsval han eller hon gör. Var och en har ett medborgerligt ansvar mot andra, ett ansvar att hjälpa och stödja andra som är i behov, och hur detta ansvar sköts får konsekvenser för hela samhället. ”Det nya samhälle som nu avtecknar sig förbättrar förutsättningarna för fler att ta ödet i sina egna händer. Det innebär inte att alla utan vidare kommer att lyckas. Många kommer alltså att behöva andras stöd” (Moderaternas idéprogram 2001). I sammanhanget framhävs individualiseringen och civilsamhällets roll på följande vis:

Människans ansvar utövas alltid och överallt. Det tar sig uttryck i frivilliga relationer, i det civila samhällets gemenskaper, i det som ibland kallas för den lilla världen. I gemenskapen med andra utvecklas viktiga egenskaper. Ju starkare den lilla världen är, desto bättre är förutsättningarna för att hela samhället formas på de enskilda människornas egna villkor (Moderaternas idéprogram 2001).

Det civila samhällets gemenskap framställs som en arena för den enskilda människan och som en arena för frivilliga relationer. Giddens (1999) pekar i detta sammanhang på de premoderna släktskapsbandens upplösning. De sociala relationer som tidigare bidragit till individens identitetsskapande har istället ersatts av ett skapande av ett livsförlopp baserat på individens egna projekt och planer. Andra individers roll i detta struktureras genom ett internt referentiellt system, det vill säga utifrån interna kriterier. I teorin om de frivilliga relationerna finns en likhet med Lundbergs (2005:19) teori om den lediga gemenskapen som: ”en fri, otvungen och spontan relation mellan människor som möts kring en specifik, gemensam referenspunkt”. Människan har, enligt Bauman (2002), ett behov av en tillfällighet och en lösgörning från förbindelser i det postmoderna samhället. Dessa ovan nämnda teorier stämmer

väl överens med det fokus på individen och civilsamhället som i Moderaternas idéprogram framställs som en viktig del i det medborgerliga ansvaret mot andra. Också i Moderaternas uppdaterade idéprogram (2011:12) går det att finna en utvecklad vilja till att låta det civila samhället ta plats och vara starkt och dess bredd och betydelse framhävs tydligt. Vad som vidare tydligt framhålls är att med friheten följer rätten att få vara sig själv men också ett utökat ansvar för sina egna val och handlingar. Ansvar är en ofrånkomlig del av friheten och ”staten måste tilltro människors kapaciteten och viljan att bära det ansvar som följer med friheten” (Moderaternas idéprogram 2011:10). När det är upp till mig att ensam göra val och samtidigt ta ansvar för de andra kan välgörenheten till civilsamhällets lediga gemenskap framställas som ett alternativ värt att betänka.

4.4.1 Motsättningen mellan individualisering och ett starkt civilsamhälle

Individualiseringen är en process genom vilken relationen mellan individ och kollektiv förändras. Det finns i Moderaternas idéprogram en motsättning i att de månar om civilsamhället samtidigt som det också månas om individen. Den konservativa synen på civilsamhället som en gemenskap med sociala relationer som skapar människan ersätts här av instrumentella relationer och rättigheter. Fokus på civilsamhället är med anledning av detta dåligt för välgörenheten men samtidigt ökar välgörenhetens betydelse och roll i ett rättighetssamhälle. Vilken gemenskap är det Moderaterna eftersöker och hur väl stämmer denna typ av gemenskap överens med den traditionella, konservativa, gemenskapen? Zetterberg (1995), som får ses som en konservativ företrädare för civilsamhället, menar att människan skapas i sociala relationer men när välgörenheten blir rättighetsbaserad istället för social skapas en normbildning skild från den konservativa formen av gemenskap. Civilsamhällets samtida normbildning bidrar istället till en individualiseringsvälgörenhet eller, med andra ord, en rättighetsvälgörenhet. I tider där identiteten inte är stabil kan inte heller gemenskapen te sig stabil. Det har skett en förflyttning från det rättvisa samhället till ett samhälle med mänskliga rättigheter. Välgörenheten ter sig i detta sammanhang som ett givande av respekt för människors unika värde istället för ett givande ur en gemenskap och av solidaritet. Välgörenheten har på detta vis gått från att ha varit ett konservativt begrepp, sprunget ur en gemenskap, till att ha blivit ett instrumentellt, liberalt begrepp. På samma sätt har betydelsen av begreppet civilsamhället förändrats. Moderaterna använder i sin politik civilsamhället som en lösning till statens minskande utbredning och iblandning. I välfärdsstatens förändring ställs civilsamhället kontra en offentlig sektor.

4.5 Konsumtionssamhället

Det är enligt Bauman (2002:95) den konsumentstyrda återhämtningen som förväntas ta oss ur de ekonomiska svårigheterna. En konsumentstyrd återhämtning i ett samhälle av individer och konsumenter. Ett samhälle där individernas val är avgörande för identiteten men också i skapandet av samhället. Med en möjlighet att välja, att göra ett val som förmedlas genom en varumarknad, men också en möjlighet att köpa en känsla av trygghet framstår välgöreheten som något som kan utgöra en del i identitetsskapandet. Giddens (1999) markerar att i det senmoderna samhället är det jag väljer också den jag är. Bauman (2002) menar att i konsumtionssamhället styr konkurrenskraft och lönsamhet, vilket också är något som syns väl i de inlämnade motioner som behandlar frågan om avdragsgill välgörehet.

Många människor, företag och organisationer är villiga att stödja välgörande ändamål ekonomiskt, och viljan beror självklart på givarens finansiella situation. Därför finns anledning att tro att givarbenägenheten skulle öka om avdragsrätt infördes för ekonomiska bidrag till välgörande ändamål eftersom det skulle öka givarutrymmet (Motion 2009/10:Sk371).

Välgöreheten ses här som styrd av givarens finansiella situation och inte av ett känslomässigt engagemang. Konsumtionen bidrar på detta vis till den instrumentalisering av människan som Bauman (1999, 2002) tydligt beskriver.

Bauman (1999, 2000) menar att fattigdomen och lidandet idag presenteras i en form som lämpar sig för ögonblicklig konsumtion. Välgöreheten som konsumtionsform betonas i en artikel (UNT 2011-12-12) som behandlar ämnet välgörande julklappar. Fler och fler företag väljer att istället för att ge en julgåva till sina anställda skänka pengar till välgörehet. I vissa fall ersätts ett inslaget paket av chefen med en get eller höna till behövande i utvecklingsländer. På Röda Korsets hemsida kan man läsa att butikernas kassaapparater blivit nutidens insamlingsbössa, detta då konsumenten kan välja att runda upp vid inköp och summan som rundas upp skänks till välgörehet. Även på Barncancerfondens hemsida går denna typ av välgörehet att finna i form av ett samarbete med en stor klädkedja. På detta vis kan konsumenten medverka i konsumtionsprocessen och hjälpa fattiga människor samtidigt. Det är ett enkelt sätt att bidra men också en chans att underlätta för de som påverkas av livsstilen som präglar västvärlden. En livsstil vi väljer men också måste ta ansvar för.

I den debattartikel som representanter från Stadsmissionen, Svenskt Näringsliv och Kristdemokraterna tillsammans publicerat i *Svenska Dagbladet* (2010-01-11) beskrivs kopplingen mellan avdragsrätten för gåvor och anställdas julgåva på följande sätt: ”Med en avdragsrätt för gåvor till ideella organisationer skulle julgåvan till Stadsmissionen behandlas på samma sätt som julgåvan till de anställda. Vi tror att det skulle öka sponsringen av ideell verksamhet avsevärt.” Här beskrivs konsumtionens roll i arbetet mot målet, en stark offentlig verksamhet, men också möjligheten till skattelättnad, en ökande lönsamhet, som något som bidrar till ett utökat givande. I *Svenska Dagbladet* (2011-04-04) går det att läsa om de tusentals kilo kläder som slängs varje år och att det bland konsumenter efterfrågas ett pantsystem för kläder som inte används. Att vara snygg och med i modet framhävs som anledningar till inköp av kläder och när kläderna inte längre anses vara brukbara slängs de i soporna. En trend i en riktning mot att mer och mer kläder köps samtidigt som också mer slängs framställs som något som inte är hållbart i längden och med anledning av den ökande klädkonsumtionen finns det på konsumenternas önskelista ett retursystem med pant. Även här finns det en tanke om en ökande lönsamhet som bidragande till välgörenhet men också en stark koppling mellan konsumtionen och välgörenheten som fenomen i det senmoderna konsumtionssamhället.

4.6 Erkännande

Axel Honneth (2003:98) menar att mänskliga subjekt endast är kapabla att bygga upp men också att bevara en positiv självrelation med hjälp av erkännande reaktioner från andra subjekt. Denna form av erkännande har förändrats med samhällsförändringen och individualiseringen, detta då det moraliska erkännandets skapande förflyttats från relationen gentemot staten till att istället grunda sig i en relation mellan individer. Den individualisering som framställts ovan har bidragit till välgörenhetens utökade roll. I Moderaternas idéprogram (2011:6) går följande rader att läsa: ”Att få komma till sin rätt och vara med och bidra är den bästa grunden för människors självkänsla och livskvalitet”. Ett sökande efter god självkänsla och livskvalitet som är en central del i det senmoderna samhällets postmoderna ordning (Honneth 2003, Giddens 1999). Att i detta sökande och skapande nå ett erkännande är enligt (Honneth 2003) viktigt för identitetsbildandet, detta i det senmoderna samhället med medföljande välutvecklade identitetsdiskurs (Bauman 2002).

I ett flertal artiklar som behandlar ämnet välgörenhet återfinns Honneths (2003) teori om erkännandets roll i det senmoderna samhället. I en artikel i *Svenska Dagbladet* (2010-05-10) beskriver en man sina anledningar till att starta ett företag vars överskott skänks till välgörenhet. Han beskriver sin upptäckt att livet handlar om att söka sin egen lycka, att vi i Sverige är lyckligt lockade men att det finns en moralisk skyldighet att hjälpa andra. I detta går det att finna en uppfattning om att livet är ett projekt, detta i likhet med Giddens (1999) teori, men också ett skapande av en självrelation som sker i samband med givandet av välgörenhet. En självrelation som enligt Honneth är hänvisad till bejakande och erkännande från andra människor och moralen och hur vi handlar utgör premisserna för skapandet av vår personliga integritet (Honneth 2003:103). Ansvarig för Stockholms stads Stadsmission beskriver drivkrafterna som styr välgörenheten med följande ord:

”-Man gör det för andras skull, men även till viss del för sig själv i bemärkelsen att det tillfredställer en vilja att göra en insats för andra. Och det är okej, det är inget fel i det. Det känns även som att allt fler nu gör insatser från hjärtat, tidigare gjorde man det mer för att det är något man ska göra, nu gör man det för att man vill” (*Dagen* 2012-01-26).

I detta finns det en skillnad mellan det reglerade och det valfria, där nu viljan att hjälpa andra framställs som det centrala i givandet av välgörenhet. Detta är en hjälp till andra som också socialministern framhäver som gemensamt för de gåvor som berörs av den avdragsgilla välgörenheten. De skattereducerade gåvorna måste ges till verksamheter som arbetar med hjälpverksamhet för behövande (*Dagen* 2011-09-01). I erkännandets moral ställs på detta vis de med möjlighet att ge mot de som är i behov av välgörenhet och den som kan ge till behövande vinner ett erkännande som är avgörande för identitetsskapandet och självrelationen. Mer pengar ges till det civila samhället och erkännandet skapas inte längre i relationen till staten utan istället på en mer individuell nivå.

Med kopplingar till det konsumtionssamhälle som ovan framställts som ett senmodernt fenomen kan erkännandet framställas som något som är möjligt att köpa genom bidrag till välgörenhet. I en artikel i *Svenska Dagbladet* (2011-12-16) beskrivs givandet av välgörenhet som något drivet av viljan att göra skillnad på sitt eget sätt men också en fåfänga att bli ihågkommen för något varaktigt. I detta finns det ett skapande av en identitet, ett erkännande, som sker genom en konsumtionsprocess. Att göra saker för andra bidrar till en känsla av

warm glow som Andreoni beskriver (i Breman 2008:16). Vad vi gör för andra gör oss till den vi är och detta är ett skapande av en självidentitet som är utmärkande för det senmoderna samhället där livet ses som ett projekt (Giddens 1999, Bauman 2002, Honneth 2003).

Men hur ser erkännandets former och förutsättningar ut i det senmoderna samhället? Som tidigare nämnts har erkännandet gentemot staten ersatts av en individualiserad form av erkännande men kanske går det att säga att den nya formen för erkännande också blir instrumentell i sin utformning med anledning av detta. Honneth skulle förmodligen poängtera att den som får välgörehet ej når ett erkännande då detta är beroende av en kontext. Erkännandet hos den som mottager välgörehet ligger i så fall i en uppfattning att välgöraren ser mottagarens rättigheter. I detta fall får erkännandet en form som utgörs av en relation mellan individ och rättighet. Detta är en instrumentell typ av relation och ett erkännande som ligger långt ifrån det flerdimensionella erkännande som Honneth beskriver som ett erkännande som skapar vår personliga identitet och självrelation. Det senmoderna samhällets erkännandeform kännetecknas av en individualiserad och instrumentell relation, detta i likhet med samhällets utveckling i övrigt. Detta är en erkännandeform som Honneth troligtvis skulle underkänna som en typ av erkännande som skulle kunna bidra till ett identitetsskapande.

4.7 Ontologisk trygghet

”Det offentliga får inte genom lagstiftning, beskattning eller andra åtgärder inskränka den ideella sektorns möjligheter att verka. Om så sker kommer hela samhällets sårbarhet att öka” (Motion 2005/6:Sk482). Civilsamhället ges här en roll som skapare av en trygghet i samhällsutvecklingen. Detta är en roll som det civila samhället också ges i Dunér's debattartikel (*Dagens Industri* 2012-02-27). Den känsla av minskad trygghet som sprider sig genom Sverige menar Dunér kan avhjälpas genom ett starkt civilt samhälle. Giddens (1999) menar att den grundläggande tilliten skapar en avskärmning mot risker och faror i aktuell handlingsmiljö och att ett icke-varats avskiljande från varat kan bidra till samma sak. Den ontologiska tryggheten sätter på detta vis tänkbara utfall inom parentes, vilket Dunér anser civilsamhället göra när dess styrka framhävs. Regeringen bör enligt Dunér riva de hinder som finns för att bättre främja den ideella sektorn. Detta eftersom det där det finns ett fungerande civilsamhälle också finns en trygghet. Giddens (1999) menar att människan i det senmoderna samhället, för att kunna leva sitt liv normalt, låter tilliten skapa en skyddshinna som ger oss trygghet i vårt förhållande till verkligheten. Tilliten till ett starkt civilsamhälle som här

framställs kan därför leda till givande av välgörenhet till detsamma. Välgörenheten placeras i aktuell handlingsmiljö och bidrar till en känsla av trygghet och att jag som individ har bidragit till ett tryggare samhälle. Giddens (1999) ser samhället som en skenande maskin, vilket bidrar till kontrollens avtagande och just kontrollen och tryggheten är något som Giddens beskriver som något som eftersöks i det senmoderna samhället. Med anledning av detta kan en känsla av kontroll över det aktuella, genom bidrag i form av välgörenhet, vara något som i det senmoderna samhället eftersträvas.

Grunden för trygghet och gemenskap läggs i ett starkt civilt samhälle, det betonades i 2006 års regeringsförklaring. Ett civilsamhälle bestående av föreningsliv, idrottsrörelser, kyrkor, samfund och ideella organisationer framställdes som bidragande till en trygghet. Solidariteten i de offentliga välfärdssystemen anfördes som ett komplement till ett samhälle som i högre grad präglas av medmännisklighet, ansvarstagande och idealitet (Reinfeldts regeringsförklaring 2006:13). Också här framställs det civila samhället som en skapare av trygghet.

I många artiklar angående välgörenhet framhävs också känslan av att ha varit med och bidragit. Detta kan, med hänvisning till Giddens (1999), bero på den känsla av kontroll som uppkommer vid givandet. Detta bidrar också till att egna val eftersträvas och att det därmed går att sätta parentes kring tänkbara utfall. I det senmoderna samhället framställs tryggheten och kontrollen som efterlängttade känslor och individen som är ensam i sin kamp kan med välgörenheten avhjälpa akuta faror. Detta är något som stämmer väl överens med Donzelots (1997:66) definition av välgörenheten som något som tar sig an akuta situationer och verkar för stunden. Giddens (1999) menar, som tidigare nämnts, att det senmoderna samhällets reflexivitet bidrar till att människan har nära kontakt med skälen till att hon handlar som hon gör och att det hon ser och upplever bidrar till hur hon agerar. Detta förmodligen med anledning av att hon därmed kan skapa en känsla av trygghet i aktuell handlingsmiljö, en ontologisk trygghet. Människan vill kunna känna en trygghet i vardagslivet och med hjälp av välgörenheten och en förtröstan om dess hjälpande effekt kan en sådan skapas.

4.8 Urbäddning och dialektiken mellan det lokala och globala

I propositionen om politiken för det civila samhället (2009/10:55 s.17) poängteras globaliseringens effekter på demokratin och maktfördelningen. Det civila samhällets organisationer tar större plats i internationella sammanhang och modern

informationsteknologi används för att skapa ett globalt och virtuellt civilsamhälle. Allt fler människor ges möjlighet att samtala med varandra och därmed byggs identiteter kring värderingar som istället för nationella snarare får ses som transnationella. Tekniken nämns som en bidragande orsak till civilsamhällets framväxt och som ett viktigt redskap för det civila samhället. Utvidgning av det potentiella rummet, som utförligt beskrivs av både Giddens (1999, 1996) och Bauman (2002), framställs här som en bidragande orsak till civilsamhällets framväxt och mer framskjutande roll. Giddens menar att i globaliseringens tidevarv genomkorsar närvaron och frånvaron varandra och i sin behandling av urbäddningen av det sociala systemet avser han att sociala relationer har lyfts ut ur sina lokala interaktionssammanhang och därefter omstruktureras de över obegränsade områden av tidsrummet (Giddens 1996:29ff).

Det Giddens (1996:104) beskriver som platsens primat i förmoderna miljöer har förstörts av avståndsskapandet och urbäddningen i tidsrummet och det lokala och globala har därmed blivit sammanflätat. Detta går att se i ett flertal artiklar som berör ämnet välgörenhet, det värnas inte enbart om nationella företeelser utan även internationella. Vi bidrar till stora delar av världen. Detta framkommer tydligt i en artikel om Dan Olofsson och hans arbete för sydafrikanska barn. I arbetet förverkligar han sin dröm att göra gott i ett land han älskar och har en relation till (*Expressen* 2010-04-05). Globaliseringen innebär en förändring på det lokala med också det personliga planet, detta när våra handlingar knyts samman med händelser som sker på andra sidan världen. Det egna handlandet blir här en del i en kedja av förändring och den egna vardagen sammanlänkas med den övriga världen. Även Svenska kyrkan (referens 2) genomför ett internationellt arbete:

Svenska kyrkan har ett 50-tal utsända medarbetare i olika länder. Men vår styrka är framför allt tusentals medarbetare som finns i kyrkor och organisationer runt om i världen. Vi delar tro, erfarenheter och resurser med varandra. Den världsvida kyrkan en helhet där vi är ömsesidigt beroende av varandra. Och därför är det nödvändigt med ömsesidighet och jämlikhet i relationerna mellan kyrkor och organisationer.

Här beskrivs en sammankoppling av närvaro och frånvaro men också ett globalt ansvar och en internationell gemenskap byggd på transnationella värderingar.

5 Avslutande analys

Välgörenhet i dagens samhälle handlar inte som man kan tro om en konservativ gemenskap. Istället framträder liberala begrepp såsom rättigheter och ansvar som centrala i det offentliga samtalet kring välgörenhet. Civilsamhället framställs som en frihetlig arena motställd staten och ses därför som en möjlighet till att statens utbredning kan minska. Det statliga ansvaret ersätts av ett personligt ansvar där det är upp till var och en, genom exempelvis välgörenhet, att bidra till samhället. Den konservativa tanken om människan som skapas i sociala relationer ligger långt ifrån de instrumentella rättighetsrelationer som syns tydligt i studiens empiriska material. Den gemenskap som civilsamhället utgör framställs istället som en gemenskapsmarknad, en flexibel marknad där var och en får göra val som passar in i det egna livets planer. Människans roll blir således att genom enskilda val ta ett personligt ansvar för behövande och detta sker samtidigt som välfärdsstatens förändring. Den generella och universella välfärden ersätts av en välfärd stöpt ur privata projekt. Det välfärdsansvar som staten tidigare besuttit förflyttas mer och mer över till individuella aktörer och med fokus på individen följer också rättighetstanken som ständigt möter oss i vardagen.

Det liberala samhället är summan av egenintressen och individers åsikter och uppfattningar. Därmed är summan i det liberala samhället bara ingredienserna och de enskilda beståndsdelarna. Däremot i ett strukturellt perspektiv finns det goda samhället bortom individerna och summan blir därmed mer än de enskilda enheterna sammantaget. Det goda samhället ur ett socialt, eller konservativt, perspektiv är något som växer fram i relationen mellan människor där människan skapas och viljebildningsprocessen finns. Med individualiseringen och medföljande reflexivitet blir livet ett projekt och världen blir min att själv definiera. Detta leder till att var och en blir sin egen lyckas smed men också att ansvaret för andra ökar. Att delta och att ha en egen åsikt har blivit viktigare när var och en står för sig själv och när summan av individernas handlingar är det som bildar välfärden. Ett fragmenterat samhälle består av individer som lever sitt liv i episoder. Episoder som tillsammans skapar ett liv, en verklighet och ett samhälle. På detta vis passar välgörenheten väl in i sammanhanget eftersom det när vi lever i nuet eftersöks kortsiktiga tillfredsställelser som ger oss trygghet men också rättigheter.

Det moderna samhällets fokus på det relationella, kollektiva och ideologiskt normativa har i det senmoderna samhället ersatts av instrumentella relationer, individualism och en ideologisk

försvagning. Istället för att samhällets gemenskap skapar något större är det senmoderna, liberala, samhället inte mer än summan av individerna. Från stora övergripande grupperingar har det skett en förflyttning till små sakfrågor och intressegrupper. Det senmoderna samhällets gemenskap får med anledning av detta en utformning som kan liknas med en marknad där var och en från sina köpstånd erbjuder något till den konkreta andre. Det finns på marknaden en uppsjö av valmöjligheter och det är upp till var och en att enskilt göra sina val. Det som erbjuds är varken mer eller mindre än summan av vad som finns i stånden och det är på detta vis civilsamhället framställs som en frihetlig arena av alla och för alla. Som en möjlighet för individen att göra val som passar in i det egna livets planer och relationen till andra blir i och med detta instrumentell. Förnuftet har individualiserats men också instrumentaliserats och har därmed kommit att bli mer endimensionellt. Den senmoderna människan tar i sitt beaktande av världen hänsyn till kunskap, fakta och det konkreta och vad som då skapas är en verklighet som enbart utgörs av det synliga. Den mekaniska samhällssynen påverkar människans sätt att agera och de konkreta problemen löses därmed med hjälp av konkreta lösningar såsom välgörenhet.

Vi har en liberal världsbild där alla statliga regleringar är intrång på friheten. Frihet från blir viktigare och viktigare och detta påverkar idealet för vardagen, livet men också för politiken. Skyddet av individens rättigheter och avsaknaden av välfärdssamhällets värden leder till det instrumentella förnuftets fria spelrum. De sociala relationernas skapande av A och B ersätts i det senmoderna samhället av instrumentella relationer på en marknad där A vill ha något samtidigt som B vill ha något annat tillbaka. Staten blir på detta vis instrumentaliserad, det finns inte längre ett ideologiskt innehåll utan enbart uttryck för människans enskilda preferenser. Preferenser som i sin tur skapats utanför människan och planterats i henne och på detta sätt blir vi alla lika. Samhället har liberaliserats och detta går också att se om man som i denna studie gör en ideologikritik av välgörenhetsbegreppet i det senmoderna samhället. Välgörenheten har gått från att vara ett konservativt begrepp, sprunget ur en gemenskap, till att ha blivit ett instrumentellt, liberalt, begrepp med fokus på personligt ansvar och individens rättigheter. Jagets ansvar för den konkreta andre ställs på detta vis före arbetet för en gemensamt förvaltd rättvisa.

De mänskliga rättigheterna är ett nödvändigt men ej tillräckligt villkor för rättvisa. När erkännandet av andra människors elände och lidande ses som ett eget ansvar ses också avskaffandet av detsamma som ens egens uppgift. Den parlamentariskt styrda rättvisan har

förflyttats till medborgarens vardagsrum och det är upp till var och en att ta ett personligt ansvar. Klyftorna mellan rika och fattiga tenderar att öka när det är konsumenten som styr och det infinner sig med anledning av detta en känsla av att de rika kommer bli rikare och detta på en bekostnad av att de fattiga kommer att bli fattigare. När klyftorna växer ökar makten för de som redan har mest. Enskilda personers ökande valfrihet kan på detta vis leda till att andra människor sätts ur stånd att vara fria. Den kollektiva försäkring som välfärdsstaten utgjort ersätts mer och mer av individuella nådegåvor som för stunden hjälper den konkreta andre. Samhällets liberalisering och instrumentalisering speglar sig på detta vis i det senmoderna samhällets välgörenhetsbegrepp. Till de praktiska konsekvenserna, såsom de ökande klyftorna, kan mer samhällseliga konsekvenser fogas. Den traditionella synen på välgörenhet bygger på människor som begriper världen som relationell, något som gör en välgörenhet sprungen ur en gemenskap möjlig. Det nya samhällets välgörenhetsbegrepp behöver däremot inte ha en samhällselig underbyggnad utan är enbart baserat på instrumentella rättigheter. Behovet av utifrån samhällsnivå problematiserande människor avtar då det bara är rättigheter som eftersträvas. Men vad händer när idén om det goda samhället tvinar bort? Det strävas ej längre efter ett rättvist samhälle och frågor kring varför det finns en ojämlikhet väcks ej längre. Behovet av relationella medborgare avtar och vad det i det senmoderna samhället istället skapas ett behov av är rationella medborgare. Medborgare som med friheten får ett ansvar, som de också förväntas ta.

Litteraturförteckning

Bauman, Zygmunt (1999). *Vi vantrivs i det postmoderna*. Göteborg: Daidalos

Bauman, Zygmunt (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos

Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Breman, Anna (2008). *Forskning om filantropi: varför skänker vi bort pengar?*. Stockholm: Economic Research Institute, Stockholm School of Economics (EFI)

Dahlkvist, Mats (1995). "Det civila samhället" i samhällsteori och samhällsdebatt. En kritisk analys. I L. Trägårdh (red.) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. 1. uppl. Stockholm: SNS

Donzelot, Jacques (1997[1979]). *The policing of families*. Johns Hopkins paperbacks ed., 1997 Baltimore, Md.: Johns Hopkins Univ. Press

Elmér, Åke (red.) (2000). *Svensk socialpolitik*. 20., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Förhammar, Staffan (2000). *Med känsla eller förnuft?: svensk debatt om filantropi 1870-1914*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Giddens, Anthony (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur

Giddens, Anthony (1999). *Modernitet och självidentitet: självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos

Honneth, Axel (2003). *Erkännande: praktisk-filosofiska studier*. Göteborg: Daidalos

Johansson, Mairon (2011). *I dialogens namn: idén om en överenskommelse mellan regeringen och ideella organisationer*. Diss. Växjö : Linnéuniversitetet, 2011

Liedman, Sven-Eric (2000). *Att se sig själv i andra: om solidaritet*. [Ny utg.] Stockholm: Bonnier

Lundberg, Anders P. (2005). *Om gemenskap: en sociologisk betraktelse*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2005

Rotstein, Bo (1995). Svensk välfärdspolitik och det civila samhället. I L. Trägårdh (red.) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. 1. uppl. Stockholm: SNS

Rothstein, Bo (2001). Välfärdsstat, förvaltning och legitimitet. I B. Rothstein (red.) *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. 3 uppl. Stockholm: SNS förlag

Rothstein, Bo (2002). *Vad bör staten göra?: om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. 2., [rev.] uppl. Stockholm: SNS förl.

Svedberg, Lars (2005). Det civila samhället och välfärden – ideologiska önskedrömmar och sociala realiteter. I E. Amnå (red.) *Civilsamhället: några forskningsfrågor*. Stockholm: Riksbankens jubileumsfond i samarbete med Gidlund

Sörbom, Adrienne (2002). *Vart tar politiken vägen?: om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget*. Diss. Stockholm : Univ., 2002

Sörbom, Adrienne (2005). *När vardagen blir politik*. Stockholm: Atlas

Trägårdh, Lars & Vamstad, Johan (2009). *Att ge eller att beskattas: avdragsrätt för gåvor till ideell verksamhet i Sverige och andra länder*. [Stockholm: Publit]

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Zetterberg, Hans (1995). Civila samhället, demokratin och välfärdsstaten. I L. Trägårdh (red.) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. 1. uppl. Stockholm: SNS

Elektroniska referenser

Barncancerfonden. MQ gillar Barncancerfonden. (Elektronisk).

Dahlin, Elisabeth. Replik till ledare i Svenska dagbladet. *Rädda Barnen*. (Elektronisk).

Frälsningsarmén. Frälsningsarmén tar vara på överbliven mat från ICA. (Elektronisk).

Moderaternas idéprogram (2001). (Elektronisk).

Moderaternas idéprogram (2011). (Elektronisk).

Motion 2005/06:Sk482 *Avdragsrätt för gåvor till ideella organisationer*. 2005-09-29 Inger Davidson (KD), Sven Brus (KD), Dan Kihlström (KD), Kenneth Lantz (KD), Ulrik Lindgren (KD), Torsten Lindström (KD), Chatrine Pålsson Ahlgren (KD), Rosita Runegrund (KD), Olle Sandahl (KD), Gunilla Tjernberg (KD). (Elektronisk).

Motion 2009/10:Sk371 *Avdragsrätt för bidrag till välgörenhet*. 2009-10-01 Inge Garstedt (M), Christine Jönsson (M). (Elektronisk).

Regeringens Proposition 2009/10:55. *En politik för det civila samhället*. Stockholm: Regeringen. (Elektronisk).

Reinfeldt, Fredrik (2006) Regeringsförklaring. (Elektronisk).

Röda Korset. Runda upp för Röda Korset. (Elektronisk).

Socialdemokraternas partiprogram (2001). (Elektronisk).

SOU 2007:66. *Rörelser i tiden - slutbetänkande av utredningen om den statliga folkrörelsepolitiken i framtiden*. Stockholm: Fritzes. (Elektronisk).

Svenska kyrkan (1). Insamlingstema mänskliga rättigheter. (Elektronisk).

Svenska kyrkan (2). En del av en världsvid kyrka. (Elektronisk).

Pressreferenser

Andersson Karin, Nyberg Dennis (2011). *Välgörande julklapp vanligare*. (Elektronisk) *UNT*, 12 december.

Brådhe, Urban (2009). *Elise, 74, ängeln på Malmskillnadsgatan*. (Elektronisk) *Metro*, 17 december.

Bursell, Jacob (2010) *Välgörenhet – en god sak för Krook*. (Elektronisk) *Svenska Dagbladet*, 10 maj.

Carlsson, Anders (2010). *Företagaren som ger och ger*. (Elektronisk) *Entreprenör*, 20 juni.

Delaryd, Charlotte (2011). *Åtta kilo kläder per person slängs*. (Elektronisk) *Svenska Dagbladet*, 4 april.

Dunér, Hanna (2011). *Rika filantroper skänker allt mer*. (Elektronisk) *Svenska Dagbladet*, 16 december.

Dunér, Sten (2012). *Debatt: hjälp ideella krafter hjälpa*. (Elektronisk) *Dagens Industri*, 27 februari.

Fölster Stefan, Oscarsson Mikael, Leksell Laurent (2010). Infria löfte om avdragsgilla gåvor. (Elektronisk) *Svenska Dagbladet*, 11 januari.

Gustavsson, Anders (2011). ”Det blir en injektion för civilsamhället”. (Elektronisk) *Dagen*, 1 september.

Huldschiner, Henrik (2011). Zennström vill skapa en bättre värld. (Elektronisk) *Dagens Industri*, 27 november.

Jaktlund, Karl-Henrik (2012). Stadsmissionen: fler vill göra en insats nu. (Elektronisk) *Dagen*, 26 januari.

Oscarsson, Mikael (2011). Ge givandet en chans. (Elektronisk) *UNT*, 19 december.

Torekull, Bertil (2010). Världen behöver fler rika filantroper. (Elektronisk) *Expressen*, 5 mars.

Wolters, Staffan (2012). Fler besöker Livets Ords soppkök. (Elektronisk) *UNT*, 22 mars.